

ISSN 2312-1815

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 16

Видається з 2006 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

*Затверджено до друку вченою радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 02 від 28 лютого 2024 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Відповідальний секретар:

Мадрига Тетяна Богданівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Члени редакційної колегії:

Березовська-Чміль Олена Борисівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Гайданка Євгеній Іванович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Дерев'янка Сергій Миронович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Кобець Юлія Василівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Мартінковіч Марцел – доктор філософії, доцент, завідувач кафедри політології, Трнавський університет, Словаччина

Монолатій Іван Сергійович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

*Адреса редакційної колегії:
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Одеса: Гельветика. 2024. Вип. 16. 54 с. ISSN 2312-1815. – Резюме укр., англ. мовами

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам теорії та історії політичної науки, політичним інститутам і процесам, геополітиці й міжнародним відносинам і дослідженням молодих науковців.

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Юрій Головчук

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕТИКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ 5

Наталія Дукач

УЧАСТЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО КОРИННОГО НАРОДУ У ВИБОРАХ
ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ (1994–2019 РОКИ)..... 11

Іван Івасюк

ОБ’ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ:
ДОСВІД КРАЇН КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ 20

Юлія Кобець

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ 27

Світлана Матвієнків, Себастьян Кирничний

МАС-МЕДІА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА 34

Тетяна Шлемкевич

ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ..... 42

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ПОЛІТИЧНИХ УЧЕНЬ

Юрій-Андрій Никорович

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ»
В ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ 48

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 54

CONTENTS

POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES

Yurii Holovchuk

BASIC PRINCIPLES OF COMMUNICATIVE ETHICS OF LOCAL GOVERNMENT
BODIES UNDER DECENTRALIZATION..... 5

Nataliia Dukach

PARTICIPATION OF THE CRIMEAN TATAR INDIGENOUS PEOPLE IN THE ELECTIONS
TO THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE (1998–2019)..... 11

Ivan Ivasiuk

UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES: THE EXPERIENCE OF THE COUNTRIES
OF THE CARPATHIAN EUROREGION 20

Yuliia Kobets

POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: EFFICIENCY ISSUES 27

Svitlana Matviiienkiv, Sebastian Kyrnychnyy

MASS MEDIA OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF POLITICAL TRANSFORMATIONS
OF SOCIETY 34

Tetiana Shlemkevych

POLITICAL COMMUNICATIONS IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE 42

THEORY AND HISTORY OF FOREIGNS

I WHITE POLITICAL SCIENTISTS

Yurii-Andrii Nykorovych

PROBLEMS OF DEFINING THE CONCEPT OF “INSTITUTION
OF POLITICAL EXPERTISE” IN FOREIGN SCIENTIFIC LITERATURE 48

INFORMATION ABOUT AUTHORS 54

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 352.07:316.77:17|005.591.46(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-1>

Юрій Головчук

ORCID: 0009-0005-9950-7948

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕТИКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується важливість розвитку комунікативних процесів між органами місцевого самоврядування та громадянами в умовах децентралізаційних процесів. Етичні норми та якісна комунікація на рівні представництва громад є надзвичайно важливими чинниками, особливо в умовах децентралізації та зростання ролі органів місцевого самоврядування в житті громади. Проаналізовано основні цілі та методи вивчення того, як змінюється природа комунікації між громадою і місцевими органами влади в умовах децентралізації.

Автор розглядає важливість впливу комунікативної етики на взаємодію органів місцевого самоврядування з громадою. Адже це є важливим аспектом для побудови довіри між учасниками цього комунікаційного процесу, ефективного управління та створення позитивного впливу на розвиток самої громади. Досліджено необхідність глибокого розуміння й аналізу інформації, яка є об'єктом комунікаційних процесів усередині територіальних громад.

Прослідковано динаміку процесу та якості комунікації між різними рівнями місцевої влади з огляду на їх взаємодію в контексті децентралізації. Відбувається аналіз того, як етична комунікація сприяє або перешкоджає спілкуванню місцевої влади з громадою і створює умови для партнерства. Крім того, у статті обговорюються технологічні інновації та їх вплив на комунікативну етику, а саме: вивчення використання нових технологій у комунікації місцевих органів влади та їх вплив на етичні аспекти.

Автор вдається до аналізу викликів і перешкод для етичної комунікації, що виникають у практиці комунікації в умовах децентралізації та визначення шляхів їх вирішення.

Охарактеризовано різноманітні інструменти та стратегії, які можуть допомогти в забезпеченні високих стандартів комунікативної етики, а також здійснено вивчення того, як етична й ефективна комунікація впливає на соціальний розвиток і задоволення потреб громади. Ці напрями можуть слугувати основою для більш детального дослідження та дають змогу розглядати тему з різних перспектив, об'єднуючи теоретичні аспекти з практичними прикладами та висновками. Важливо розробляти та впроваджувати актуальні й потрібні стандарти якісної комунікації та нові етичні норми і стандарти для підвищення рівня ефективності роботи органів місцевого самоврядування в умовах децентралізаційних процесів і розвитку громад.

Ключові слова: комунікативна етика, органи місцевого самоврядування, децентралізація, діалогова комунікація, соціальна взаємодія, прозорість влади, етичні стандарти, відповідальність органів влади, соціальна взаємодія.

Вступ. Стандарти та норми етичної поведінки вважаються атрибутом політичної культури в суспільстві, Особливо це стосується ухвалення політичних рішень, комунікації представників влади з виборцями, певних формальних процедур, які можуть стати запобіжниками корупції та дезінтеграції в роботі представницьких органів влади. Якщо питання етичних норм у парламенті чи центральних органах виконавчої влади сьогодні є доволі обговорюваним і перебуває серед важливих питань, які стосуються реформування діяльності Верховної Ради

України, то про етичні складові в діяльності місцевих депутатів та органів місцевого самоврядування говорять менше в публічному дискурсі. Проте етичні норми, процедури діяльності на рівні представництва громад є не менш важливими, особливо в умовах децентралізаційних процесів і зростання ролі органів місцевого самоврядування в житті територіальних громад.

Мета та завдання. Метою статті є розгляд основних принципів комунікативної етики та їхній вплив на ефективність взаємодії місцевих органів влади з громадою. Головними завданнями статті є: визначення й аналіз сучасних тенденцій і викликів, які виникають у контексті децентралізації та які впливають на комунікативну етику органів самоврядування, підкреслення ролі етичної комунікації в стимулюванні активної участі громади та її впливу на рішення місцевого самоврядування.

Методи дослідження. Реалізація дослідницької мети може використовувати різні методи та підходи для збору й аналізу інформації, до яких належать:

- аналіз наукової літератури – огляд наявної літератури щодо комунікативної етики в місцевому самоврядуванні та в умовах децентралізації;
- аналіз документів – вивчення офіційних документів, законодавчих актів, стратегій і політик, що регулюють комунікацію органів місцевого самоврядування;
- кейс-стаді – вивчення конкретних випадків успішної чи неуспішної реалізації комунікативної етики в місцевому самоврядуванні;
- аналіз соціальних мереж – вивчення взаємодії місцевих органів влади з громадою в онлайн-середовищі й оцінка рівня комунікативної етики у віртуальному просторі;
- аналіз статистичних даних – використання статистичних даних і показників для вивчення впливу комунікативної етики на показники розвитку та задоволення потреб громади.

Ці методи можуть використовуватися окремо або комбінуватися для отримання комплексного розуміння теми й розкриття ключових аспектів комунікативної етики органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації.

Аналіз останніх досліджень. Серед важливих вітчизняних доробок наукових досліджень у сфері комунікаційних процесів в органах місцевого самоврядування та в умовах децентралізації варто назвати праці С. В. Штурхецького, Т. А. Гузенко, Є. Романенка, О. Михайловської, В. А. Гошовської, Н. Б. Ларіної, П. А. Пашко.

У закордонній політичній науці до проблематики вивчення комунікативної етики органів місцевого самоврядування спостерігається інтерес таких вчених, як Т. Клайв, М. Нунн, Д. Маквейл.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікації між органами місцевого самоврядування та громадянами є важливою складовою частиною демократичного розвитку держави. Становлення й розвиток громадянського суспільства та соціально й політично активного громадянина відбувається саме в контексті ефективної комунікації між учасниками суспільно-політичних відносин. У цьому аспекті надзвичайно актуальним є питання побудови чіткої і розгалуженої системи взаємодії та забезпечення органами місцевого самоврядування зв'язків із громадськістю, запровадження європейських стандартів комунікації в контексті «влада – суспільство». Вважається, що саме ці стандарти є релевантним фактором легітимізації управлінських рішень і забезпечують створення умов для реальної участі населення у формуванні й реалізації державної політики, насамперед у сфері місцевого самоврядування [2].

Вплив комунікативної етики на взаємодію органів місцевого самоврядування з громадою є надзвичайно важливим для побудови довіри, ефективного управління та створення позитивного впливу на розвиток громади. Нижче перелічуються деякі аспекти, що підкреслюють важливість цього впливу:

- Довіра та легітимність. Комунікативна етика сприяє створенню довіри між органами влади та громадою. Чесність, прозорість і відкритість у комунікації допомагають збільшити легітимність владних органів.

- Залучення громади. Етична комунікація стимулює активну участь громадян у прийнятті рішень і формуванні політики. Громадянське суспільство активно взаємодіє з органами влади, що веде до більш адаптивного та різноманітного управління.

- Ефективність прийняття рішень. Чесна та відкрита комунікація дозволяє збирати різні точки зору й інформацію, що сприяє більш обґрунтованим та ефективним прийняттям рішень на користь громади.

- Вирішення конфліктів. Етична комунікація є ключовою для вирішення конфліктів і протиріч між владними структурами та громадою. Відкритий діалог і взаєморозуміння можуть сприяти мирному вирішенню проблем.

- Підтримка соціального розвитку. Забезпечення етичної комунікації сприяє створенню позитивного соціального клімату, який впливає на розвиток громади та задоволення потреб її членів.

- Конструктивний вплив на громаду. Здатність адаптувати свою комунікацію до різних соціокультурних груп дає змогу органам місцевого самоврядування взаємодіяти конструктивно з різними частинами громади, забезпечуючи їм важливу інформацію та розуміння.

- Збереження громадського спокою. Етична комунікація може сприяти збереженню громадського спокою, особливо в часи кризи чи конфлікту, шляхом інформування та залучення громади до процесу управління кризою.

Враховуючи ці аспекти, можна побачити, що ефективна комунікація, побудована на основі високих етичних стандартів, є необхідною для розвитку сильних та стійких громад і місцевих спільнот.

Вступ на державну службу передбачає гідну поведінку, чесність, почуття честі й обов'язку, оскільки на державного службовця покладається величезна суспільна довіра. Разом із тим влада створює певні можливості для зловживань, використання службового становища в корисливих цілях. Тому людина, приходячи на державну службу, робить свідомий вибір і погоджується на суворі обмеження як у публічній, так і у приватній діяльності, дотримання вимог професійної етики та професійного етикету, оскільки це сприяє зміцненню авторитету державної влади, зростанню довіри громадян до державних інститутів [4].

Проблема професійної етики державного службовця пов'язана з тим, що його діяльність має відповідати не тільки положенням Конституції і чинного законодавства, а й моральним принципам і нормам. При цьому етичний кодекс, яким державні службовці повинні керуватися, не просто спирається на загальноприйнятну мораль, а й конкретизує її вимоги відповідно до специфіки службової діяльності, неординарних обов'язків і повноважень, що покладаються на них [1].

Моральні норми є універсальними нормами в регулюванні суспільних відносин, тому, безумовно, державна служба нерозривно пов'язана з моральністю, етикою, моральним виглядом державного службовця.

Професіоналізм і ефективність державного службовця є показниками його моральності, вірності своєму професійному покликанню й обов'язку. Саме поєднання високої професійної компетентності й моральності державних службовців створює умови для якомога більш ефективного впливу державної служби на реальне життя громадян [6].

Ефективна комунікація між органами місцевого самоврядування і громадськістю може стикатися з різними проблемами, які впливають на розуміння, довіру та співпрацю між сторонами. Ось деякі загальні проблеми, які можуть виникати:

- Неясність та недостатність інформації – громадськість може стикатися з відчуттям невпевненості через недостатність чи неясність інформації, наданої органами місцевого самоврядування. Неправильна або недостатня інформація може призводити до неправильного розуміння рішень та дій влади.

– Відсутність діалогу та взаєморозуміння – відсутність можливості для відкритого діалогу та взаєморозуміння між органами місцевого самоврядування та громадськістю може призводити до відчуття відокремлення та відчуження.

– Низький рівень політичної участі громади – відчуття, що громадськість не має можливості впливати на прийняття рішень, може знижувати рівень участі громади в місцевому самоврядуванні.

– Непрозорість і корупційні ризики – непрозорість у діяльності органів місцевого самоврядування може призводити до підозр у корупції та інших негативних вражень, що суттєво впливає на довіру громади.

– Відсутність засобів комунікації: недостатність засобів комунікації часто може ускладнювати доступ громадськості до інформації та взаємодії з органами місцевого самоврядування.

– Різниця в культурі та мові, яка може викликати труднощі в ефективній комунікації, особливо в місцевих громадах із різноманітністю населення.

– Відсутність зворотного зв'язку та брак можливостей для громадськості надавати зворотний зв'язок може ускладнювати вдосконалення роботи органів місцевого самоврядування та врахування потреб громади.

– Недостатнє використання сучасних технологій, яке може ускладнювати ефективність комунікації та обміну інформацією [7].

Рішення цих проблем може включати в себе вдосконалення механізмів взаємодії, збільшення прозорості, активне залучення громадськості та використання сучасних технологій для поліпшення комунікації [3].

Органи виконавчої влади регіонального рівня завжди зацікавлені в процесі комунікації з громадськістю щодо власної діяльності. При цьому вони повинні враховувати інтереси громади під час прийняття публічних рішень шляхом налагодження зворотного зв'язку. Ідентичні завдання мають і органи місцевого самоврядування. Крім того, у полі їх зацікавлення має бути регулювання суспільних процесів у відповідних регіонах. Це зумовлюється процесом децентралізації, який є надзвичайно важливим фактором змін у комунікативній політиці. У суспільному контексті децентралізація має на меті перехід багатьох владних повноважень на місцевий рівень, що тягне за собою відповідальність місцевих органів влади перед громадами [5]. Тож такі зміни вимагають набагато більш ефективного використання наявних ресурсів. Ці ресурси мають бути спрямовані на забезпечення комунікативних процесів у сфері надання публічних послуг, управління суспільними процесами та на забезпечення функціонування підрозділів і фахівців, які би здійснювали комунікативні функції на більш високому професійному рівні. Процес децентралізації відповідно змінює функції, методи та завдання органів публічної влади, а отже, спонукає до модернізації моделі комунікативної політики.

Висновки. Механізми комунікативної взаємодії органів самоврядування та громадськості визначаються важливими факторами демократизації держави. Вони забезпечують ефективність двостороннього процесу прийняття рішень і формування цілісної системи політичної активності населення. Щодо системи управління комунікативної діяльності, то вона складається з органів управління на місцевому рівні, а також опосередковано, тобто з громадськості, а саме громадських організацій і соціальних груп, здатних впливати на процес прийняття рішень. У такому процесі важливу роль відіграють інформаційні служби, метою яких є максимально всеохоплююче й оперативне інформування громадськості про діяльність відповідних органів влади та їх посадових осіб, виконавчого комітету про ухвалені рішення та плани роботи, для роз'яснення принципів управління громадою і заходів щодо їх здійснення. Ключову роль у формуванні позитивного іміджу місцевого самоврядування відіграють механізми та процедури зворотного зв'язку з громадськістю, а не різноманітні форми інформування й односторонньої комунікації. Важливість інформаційної відкритості в місцевому управлінні

визнається ступенем довіри між громадянами й органами державної влади, а також розвитком принципів участі громадськості, що є одним з основних аспектів належного урядування. Публічність влади, відкритість інформації та адекватна поінформованість населення сприяють становленню ефективного каналу комунікації, формують високий рівень свідомої політичної участі громадян, надають можливості для впливу громадськості на ухвалення політичних рішень. Таким чином, варто зазначити, що у сфері законодавчого забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації Україна поступово наближається до міжнародних та європейських стандартів комунікації. Проте під час реалізації на практиці виникають певні труднощі, що гальмують процеси розвитку громадянського суспільства та знижують ефективність функціонування органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Баровська А. Комунікація влади та громадськості: інституційний аспект. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/293> (дата звернення: 17.01.2023).
2. Гузенко Т. А. Основні засади формування комунікативної стратегії м. Києва: теоретичні та практичні аспекти. *Інтегровані комунікації*, 2018. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/37> (дата звернення: 17.11.2023).
3. Драгомирецька Н. Сучасні тенденції комунікацій у державному управлінні. *Публічне урядування*. № 1 (1). 2015. С. 85–96.
4. Закон України «Про державну службу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
5. Закон України «Місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Романенко Є. О. Моделі комунікативної політики держави та інструментальне забезпечення взаємодії органів державної влади та громадськості. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_11 (дата звернення: 17.11.2023).
7. Nunn M. Problems of transition from Ukrainian authorities to inform the communication [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2268/>.

References:

1. Barovska, A. (2010). Komunikatsiia vldy ta hromadskosti: instytutsiinyi aspekt. Analitychna zapyska [Government and public communication: institutional aspect. Analytical note]. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/293> [in Ukrainian].
2. Guzenko, T.A. (2018). Osnovni zasady formuvannia komunikatyvnoi stratehii m. Kyieva: teoretychni ta praktychni aspekty [Basic principles of communication strategy formation in Kyiv: theoretical and practical aspects]. *Integrated Communications*. Retrieved from: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/37> [in Ukrainian].
3. Dragomyretska, N. (2015). Suchasni tendentsii komunikatsii u derzhavnomu upravlinni [Modern trends of communications in public administration]. *Public administration*. No. 1(1). P. 85–96 [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Zakon Ukrainy “Pro derzhavnu sluzhbu” [Law of Ukraine “On Civil Service”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Zakon Ukrainy “Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini” [Law of Ukraine “Local self-government in Ukraine”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Romanenko, E.O. (2014). Modeli komunikatyvnoi polityky derzhavy ta instrumentalne zabezpechennia vzaiemodii orhaniv derzhavnoi vldy ta hromadskosti [Models of the communication policy of the state and instrumental provision of interaction between state authorities and the public]. *Democratic governance. Issue 14*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_11 [in Ukrainian].
7. Nunn, M. (2016). Problems of transition from Ukrainian authorities to inform the communication. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/2268/>.

Yurii Holovchuk. Basic principles of communicative ethics of local government bodies under decentralization

This article examines the importance of the development of communication processes between local self-government bodies and citizens in the context of decentralization processes. Ethical norms and quality communication at the level of community representation are extremely important factors, especially in conditions of decentralization and the growing role of local self-government bodies in community life. The main goals and methods of studying how the nature of communication between the community and local authorities changes in conditions of decentralization are analyzed.

The article examines the importance of the influence of communicative ethics on the interaction of local self-government bodies with the community. After all, this is an important aspect for building trust between the participants of this communication process, effective management and creating a positive impact on the development of the community itself. The need for a deep understanding and analysis of information that is the object of communication processes within territorial communities has been studied

The article also considers the dynamics of the process and quality of communication between different levels of local government, taking into account their interaction in the context of decentralization. There is an analysis of how ethical communication facilitates or hinders the communication of local authorities with the community and creates conditions for partnership. In addition, the article discusses technological innovations and their impact on communicative ethics, namely: the study of the use of new technologies in the communication of local authorities and their impact on ethical aspects.

The article also analyzes challenges and obstacles to ethical communication, in particular: analysis of modern challenges and problems arising in the practice of communication in conditions of decentralization and determination of ways to solve them.

The article also draws attention to the research of various tools and strategies that can help in ensuring high standards of communicative ethics. And also, the study of how ethical and effective communication affects social development and meeting the needs of the community. These directions can serve as a basis for a more detailed study and allow to consider the topic from different perspectives, combining theoretical aspects with practical examples and conclusions. It is important to develop and implement relevant and necessary standards of quality communication and new ethical norms and standards to increase the level of efficiency of local self-government bodies in the conditions of decentralization processes and community development.

Key words: *communicative ethics, local self-government bodies, decentralization, dialogic communication, social interaction, government transparency, ethical standards, responsibility of government bodies, social interaction.*

УДК 324:328

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-2>

Наталія Дукач

ORCID: 0000-0003-0649-2686

УЧАСТЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО КОРИННОГО НАРОДУ У ВИБОРАХ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ (1994–2019 РОКИ)

Після анексії Криму та початку російсько-української війни перед науковою спільнотою та українським суспільством постала низка загроз, пов'язаних із впливом окупаційної влади на населення, котре проживає на тимчасово окупованих територіях. Однією з таких загроз є політика дискримінації та репресій кримськотатарського корінного народу в Криму, у зв'язку із чим постала проблема захисту прав корінного народу на загальнодержавному рівні. Сьогодні вибори є ефективним інструментом впливу на політику, артикуляції, агрегації та захисту інтересів різноманітних верств населення. Аналіз участі кримськотатарського корінного народу в парламентських виборах в Україні не лише покаже особливостей цієї участі, а й допоможе виявити основні переваги та недоліки такої електоральної участі для корінного народу. Метою статті є дослідження особливостей участі кримськотатарського корінного народу в парламентських виборах в Україні. Відповідно до мети, сформувані такі завдання дослідження: проаналізувати політико-правове забезпечення участі кримських татар у виборчих процесах в Україні; охарактеризувати особливості участі кримських татар у парламентських виборах в Україні з 1994 по 2019 рік включно; виділити характерні риси електоральної участі кримськотатарського корінного народу. Під час аналізу особливостей участі кримськотатарського корінного в парламентських виборах в Україні застосовувалися такі загальнонаукові методи, як методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції тощо, а також методи математичного обчислення та політологічного порівняння. За результатами дослідження було проаналізовано участь у парламентських виборах в Україні з 1998 по 2019 рік включно. Було підкреслено проблему відсутності офіційного статусу кримських татар корінного народу, яка існувала до прийняття відповідного закону. Також виділено ключові характеристики участі кримських татар на парламентських виборах в Україні після відновлення незалежності нашої держави, серед яких: слабе представництво, відсутність власної стійкої політичної сили, постійний пошук підтримки в національних демократичних політичних силах, єдність представників корінного народу у відстоюванні та захисті інтересів корінного народу, поступова активізація участі корінного народу в політичному житті України, зокрема у виборчих процесах тощо.

Ключові слова: корінні народи України, кримські татари, вибори, участь у виборах, вибори в Україні, політичні партії України, етнонаціональне представництво, політична участь.

Вступ. У сучасному демократичному суспільстві вибори стали ефективним інструментом забезпечення представницької демократії. Вибори дають змогу різноманітним групам населення репрезентувати власні інтереси та цінності в межах певного суспільства через політичні сили та захищати їх уже в тих чи інших структурах державної влади та місцевого самоврядування. Із початком російсько-української війни й анексії АР Крим постала проблема захисту вразливих етнонаціональних верств українського населення, зокрема кримських татар, які чи не найбільше постраждали від окупації півострову та знову опинилися під загрозою існування як корінний народ Криму. Активний пошук шляхів захисту прав кримськотатарського корінного народу України зумовив науковий інтерес до аналізу особливостей участі кримськотатарського корінного народу в парламентських виборах в Україні з 1994 по 2019 рік включно.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження особливостей участі кримськотатарського корінного народу в парламентських виборах в Україні. Відповідно до мети, сформувані такі завдання дослідження: проаналізувати політико-правове забезпечення участі

кримських татар у виборчих процесах в Україні; охарактеризувати особливості участі кримських татар у парламентських виборах в Україні з 1994 по 2019 рік включно; виділити характерні риси електоральної участі кримськотатарського корінного народу.

Методи. Під час аналізу особливостей участі кримськотатарського корінного народу в парламентських виборах в Україні застосовувалися такі загальнонаукові методи, як методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції тощо, а також методи математичного обчислення та політологічного порівняння.

Аналіз останніх досліджень. Особливості участі кримськотатарського корінного народу в електоральних процесах незалежної України відображені у працях таких дослідників, як Н. Ротар [18], М. Зан, О. Щерба [22], П. Черник [23], М. Афанасьєва [1] й інших.

Результати. Починаючи з 1980-х років кримські татари почали активно повертатись на історичну Батьківщину – Крим після років заслання та великої депортації 1944 року. На початку 1990-х років уже активно провадив свою діяльність Національний кримськотатарський рух, який виник як опозиційний до радянської влади ще в 1950-х роках, правонаступником якого пізніше стала Організація національного кримськотатарського руху (ОКНР) на чолі з Мустафою Джемільєвим. 1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум за незалежність України. Кримські татари, бажаючи перегляду статусу кримських татар у Криму та відносин з Україною, підтримали відновлення української незалежності. Так, за результатами Всеукраїнського референдуму підтримали відновлення незалежності України 90,32% українців, це 84,18% від усього населення України. Референдум проводився в усіх 27 адміністративних регіонах, тобто у 24 областях, м. Києві, АР Крим і м. Севастополі. У Криму за відновлення незалежності України проголосували 54,19% виборців, а в м. Севастополі – 57,07% [9].

Слід зазначити, що до липня 2021 року кримські татари не мали жодного офіційного статусу як корінний народ України, загалом не було жодного нормативного-правового акта, який визначав би статус корінних народів на території України, крім згадки про корінні народи в кількох статтях Конституції України [10]. У зв'язку із цим кримські татари не могли претендувати на особливі політичні права на території Криму як власної історичної батьківщини. Історичним стало прийняття Закону України «Про корінні народи України» у 2021 році, згідно з яким було визначено перелік корінних народів України та встановлено, що «держава сприяє представництву корінних народів України у Верховній Раді України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [16].

У 1994 році відбулися перші парламентські вибори в Україні. Вони відбувалися за мажоритарною системою абсолютної більшості, тобто кожен із 450 кандидатів мав набрати понад 50% голосів виборців з-поміж тих, які взяли участь у голосуванні. При цьому проголосувати мали не менше 50% від усіх виборців, згідно зі списками. Якщо кандидат не набирав абсолютної більшості в першому турі, то два кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів, мали змагатись у другому турі й т. д. [21]. За результатами цих виборів до Верховної Ради II демократичного скликання увійшли: 90 представників від Комуністичної партії України, 20 – від Народного Руху України, 19 – від Селянської партії України, 15 – від Соціалістичної партії України, 3 – від Конгресу українських націоналістів, 5 – від Партії праці, 4 – від Партії демократичного відродження, 2 – від Громадянського конгресу України, 2 – від Демократичної партії України, 2 – від Соціал-демократичної партії України тощо. Так, загалом до Верховної Ради пройшли 15 політичних партій, охопивши 223 мандати, і 227 безпартійних депутатів відповідно [21]. У Криму було сформовано 23 одномандатні округи, на яких було обрано 23 народних депутатів, з яких не було жодного представника кримськотатарського корінного народу.

Наступні чергові вибори до Верховної Ради відбувалися вже за змішаною системою, за якою 225 депутатів обиралися за пропорційною системою в загальнодержавному окрузі,

а решта 225 – за мажоритарною системою в одномандатних округах. Прохідний бар'єр для партій і блоків становив 4%. У мажоритарних округах діяла система відносної більшості. Усього взяли участь у виборах близько 30 політичних сил, 8 з яких подолали бар'єр у 4%, серед яких Комуністична партія України – 24,65%, Народний Рух України – 9,40%, виборчий блок «За правду, за народ, за Україну!» – 8,55%, Партія Зелених України – 5,43%, Народно-демократична партія – 5,01%, Всеукраїнське об'єднання «Громада» – 4,67%, Прогресивна соціалістична партія України – 4,04% та Соціал-демократична партія України – 4,01% [21].

На цих виборах було обрано двох народних депутатів кримськотатарського походження – Мустафу Джемілева, який пройшов за партійним списком від Народного Руху, та Рефата Чубарова, який балотувався як позапартійний і здобув перемогу у 8-му окрузі із центром в тодішньому смт. Красногвардійське Курманського району АР Крим. Здобув перемогу Рефат Чубаров з результатом у 17,85% (18 499 голосів), з явкою на окрузі в 71,64% (103 662 виборців) [21]. Таким чином, кримськотатарське представництво у Верховній Раді III демократичного скликання складалося з 2 народних депутатів, що становить 0,4% від усього складу Верховної Ради – 450 народних депутатів. Також слід зауважити, що це скликання стало першим скликанням Верховної Ради України, у якому були обрані представники кримськотатарського корінного народу.

На чергових виборах до Верховної Ради до складу IV демократичного скликання ввійшли також Мустафа Джемілев і Рефат Чубаров за партійним списком від блоку Віктора Ющенка «Наша Україна». Ці вибори відбувалися за змішаною системою, як попередні, з 4%-м бар'єром для політичних сил і мажоритарною системою відносної більшості на одномандатних округах. На цих виборах «Наша Україна» набрала 23,57% голосів та отримала відповідно 70 мандатів за партійним списком, таким чином ставши першою політичною силою, яка обігнала комуністів на парламентських виборах в Україні. Мустафа Джемілев був на 28-му місці в партійному списку, а Рефат Чубаров – на 61-му із 70. Також можна зазначити, що «Наша Україна» також отримала 42 мандати в одномандатних округах, отже, блок отримав 112 мандати у Верховній Раді з 450 [21].

На чергових виборах Верховної Ради України 2006 року, котрі відбувалися вже за пропорційною виборчою системою в загальнодержавному виборчому окрузі з прохідним бар'єром 3%, у виборах взяла участь рекордна кількість політичних партій і блоків – загалом 45 політичних сил. За результатами виборів бар'єр подолали 5 політичних сил, серед яких: Партія регіонів – 32,14% (186 мандатів), Блок Юлії Тимошенко – 22,29% (129 мандатів), Народний союз «Наша Україна» – 13,95% (81 мандат), Соціалістична партія України – 5,69% (33 мандати), Комуністична партія України – 3,66% (21 мандат). 2 мандати за списком «Нашої України» отримали вже неодноразово згадані Мустафа Джемілев (45-те місце в партійному списку) і Рефат Чубаров (72-ге місце в партійному списку) [21].

До числа народних депутатів VI демократичного скликання, котрих було обрано на позачергових виборах 30 вересня 2007 року, потрапив за партійним списком блоку «Наша Україна – Народна самооборона» Мустафа Джемілев, котрий був 27-м у списку із 72 [21]. А за результатами виборів народних депутатів до Верховної Ради VII демократичного скликання Мустафа Джемілев отримав мандат за партійним списком ВО «Батьківщина», будучи 12-м у списку. Слід зазначити, що вибори 2012 року відбувалися за змішаною системою, за якою 225 депутатів обиралися за пропорційною системою в загальнодержавному багатомандатному окрузі), а інша половина депутатів – за мажоритарною системою в одномандатних округах. Прохідний бар'єр для політичних партій і блоків становив 5%. ВО «Батьківщина» була серед 5 партій, які подолали цей бар'єр [21].

Аналіз участь у виборчих кампаніях 1994–2012 років показав, що серед числа народних депутатів Верховної Ради України кримські татари становили не більше ніж 0,4% (2 мандати),

причому серед обраних народних депутатів кримськотатарського походження були Мустафа Джемільєв і Рефат Чубаров як лідери кримськотатарського корінного народу. Показовим є те, що вони могли балотуватися від різних політичних сил, що вказує на те, що вони шукали підтримки корінного народу в різних політичних партіях і блоках. Так, у 2012 році одним із рішень Курултаю було рішення про переговори Меджлісу з політичними партіями та блоками про участь у виборах представників кримських татар. Тут слід підкреслити, що кримські татари намагалися налагоджувати співпрацю з проукраїнськими демократичними силами [13]. Цю тенденцію кримськотатарський корінний народ продовжуватиме і на наступних виборах.

Події Революції Гідності, подальшої анексії АР Крим та початку російсько-української війни стали переломними як у відносинах кримськотатарського корінного народу й української влади, так і в подальшому майбутньому кримськотатарського корінного народу на території півострова. Ці події спонукали кримських татар до активної політичної участі в Україні та за кордоном, метою якої був захист Криму від окупаційної влади, захист прав людини та корінного народу на окупованому півострові. Після втечі проросійського президента Януковича в Україні відбулися позачергові вибори Президента України, за результатами яких країну очолив Петро Порошенко. Відразу ж після цих виборів було оголошено про позачергові вибори до Верховної Ради України, котрі було проведено 26 жовтня 2014 року, відповідно до статті 90 Конституції України. Ці вибори відбувалися за змішаною виборчою системою за зразком попередніх парламентських виборів [21].

Тоді ж представники кримськотатарського корінного народу вирішили балотувалися до ВРУ від президентської політичної сили – нещодавно створеного Блоку Петра Порошенка. З 193 кандидатів за партійним списком представники корінного народу увійшли в першу сотню – Мустафа Джемільєв під номером 5 у списку, а Рефат Чубаров посів 71-ше місце. Обидва отримали мандати в багатомандатному окрузі. Хоча спочатку Рефат Чубаров не проходив до Верховної Ради, проте відмова від мандата Степана Барни у зв'язку з призначенням на посаду голови Тернопільської ОДА дала змогу Чубарову стати народним депутатом VIII демократичного скликання [21]. Загалом за партійним списком тоді було обрано 63 народні депутати БПП, з яких 2 – кримські татари, у відсотковому співвідношенні це 3% від усіх обраних народних депутатів за списком та 1,4% від усієї кількості обраних народних депутатів від БПП. Будучи депутатом, Джемільєв очолив підкомітет з питань етнополітики, прав корінних народів і національних меншин України, жертв політичних репресій Комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, котрий був створений у грудні 2014 року та припинив своє існування 29 серпня 2019 року. Рефат Чубаров також увійшов до складу Комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин [4].

Як народні депутати VIII демократичного скликання, представники кримськотатарського корінного народу активно займалися питанням захисту інтересів корінного народу як у своїй законотворчій діяльності, так і в політичній діяльності в Україні та за кордоном. Так, наприклад, було прийнято постанову Верховної Ради «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, світових лідерів і всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу», постанову Верховної Ради «Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій та парламентів іноземних держав щодо засудження і невизнання заборони Російською Федерацією Меджлісу кримськотатарського народу та щодо захисту корінного народу Криму міжнародним співтовариством», постанову «Про проведення урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого 100-річчю проведення першого Курултаю кримськотатарського народу» та інші, ініціатором яких виступали Джемільєв і Чубаров спільно з іншими народними депутатами [18].

Під час виборчої кампанії 2019 року представники кримськотатарського корінного народу були представлені в найбільшій кількості політичних сил порівняно з попередніми скликаннями. Під час виборчої кампанії Рефат Чубаров заявляв, що представники корінного народу увійдуть до партійних списків 4–5 політичних партій (новина «Кримські татари на виборах будуть представлені у 4–5 партіях»). Загалом позачергові парламентські вибори у 2019 році проводилися за змішаною виборчою системою з 5%-м бар'єром, тобто 225 депутатів обиралися в загальнодержавному багатомандатному окрузі за партійними списками, а 199 депутатів – в одномандатних округах (26 округів розташовані на тимчасово окупованих територіях). У багатомандатному окрузі взяли участь у виборах 22 політичні партії, а в мажоритарних одномандатних округах – 52 політичні партії [21]. Представники кримськотатарського корінного народу балотувалися від таких політичних сил на виборах до Верховної Ради 2019 року: Мустафа Джемільєв і Ахтем Чийгоз – від «Європейської Солідарності», Рустем Умеров і Таміла Ташева – від «Голосу», Рефат Чубаров від – «Сили і честі», Гаяна Юксель – від ПП «Слуга Народу» та Еміне Джапарова – від «Української Стратегії Гройсмана» [8]. Таким чином, 7 представників кримських татар висувалися від 5 різних політичних сил.

Під час виборчої кампанії Мустафа Джемільєв дав ексклюзивне інтерв'ю для «Крим.Реаліі», у якому зазначив, що перед ухваленням про висунення кримських татар від цих політичних сил Меджліс вивчав програми політичних партій і погляди їхніх лідерів, насамперед те, що стосується євроатлантичної інтеграції та тимчасово окупованих територій. Так він це прокоментував: «Це були найважливіші для нас питання, і всі партії, у списках яких є наші представники, поділяють нашу точку зору». Також у цьому інтерв'ю він підкреслив, що окремо обговорювалась і позиція кримських татар у разі виникнення суперечностей між цими політичними партіями. У підсумку було вирішено, що з приводу кожного суперечливого питання Меджліс виноситиме окреме рішення, якому слідуватимуть представники корінного народу в парламенті. Також Джемільєв сказав, що в разі обрання народним депутатом у цьому скликанні одним із його завдань буде ухвалення законопроекту про перетворення Криму на національну автономію [8].

За результатами виборів серед кримських татар мандати отримали Мустафа Джемільєв та Ахтем Чийгоз у складі «Європейської Солідарності», які потрапили в першу десятку партійного списку. Серед 7 кандидатів від 5 різних політичних сил мандати отримали лише 2 представники кримськотатарського народу [21]. У відсотковому співвідношенні це має такий вигляд: 8% від мандатів усіх отриманих мандатів «Європейської Солідарності» (25 мандатів) і 0,47% від загальної кількості мандатів (494 мандати).

Будучи чинними народними депутатами IX демократичного скликання, Ахтем Чийгоз і Мустафа Джемільєв активно займаються питаннями захисту інтересів кримськотатарського корінного народу та питаннями, пов'язаними з окупацією Криму, як на міжнародному, так і на національному рівні. Ахтем Чийгоз є першим заступником голови Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, а також членом Постійної делегації у Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва. Мустафа Джемільєв є членом Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин і заступником члена делегації України в Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумувавши, можна зазначити, що кримські татари брали участь у парламентських виборах у ролі кандидатів на парламентських виборах з 1998 року. Після відновлення незалежності першими народними депутатами, котрі представляли кримськотатарський корінний народ, стали Мустафа Джемільєв, який

пройшов за партійним списком від «Народного Руху», і Рефат Чубаров, який балотувався як безпартійний і здобув перемогу у 8-му окрузі з результатом 17,85% [21]. Отже, кримськотатарське представництво у Верховній Раді III демократичного скликання складалося з 2 народних депутатів, що становить 0,4% від усього складу Верховної Ради.

Після парламентських виборів 1998 року до парламентських виборів 2019 року особливих змін у тенденції участі в парламентських виборах представників корінного народу Криму не відбувалося. Мустафа Джемільєв був народним депутатом III, IV, V, VI, VII, VIII демократичних скликань і є чинним народним депутатом IX демократичного скликання, тобто Джемільєв був народним депутатом 6 з 9 скликань Верховної Ради України. Рефат Чубаров, нинішній голова Меджлису кримських татар, був народним депутатом III, IV, V, VIII демократичних скликань – це 4 скликання з 9 [4]. Найбільше представників кримськотатарського корінного народу взяли участь у парламентських виборах 2019 року, під час яких корінний народ був представлений у найбільшій кількості політичних сил порівняно з попередніми – 7 представників кримських татар висувалися від 5 різних політичних сил («Європейська Солідарність» – 2, «Голос» – 2, «Сила і честь» – 1, «Слуга Народу» – 1 та «Українська Стратегія Гройсмана» – 1). Лідери корінного народу, зокрема Мустафа Джемільєв, таке висунення від різних політичних сил пояснювали тим, що зазначені політичні сили та їхні лідери поділяють погляди кримських татар на ключові питання, що стосуються, зокрема, євроатлантичної інтеграції і тимчасово окупованих територій [8]. За результатами виборів серед кримських татар мандати отримали Мустафа Джемільєв та Ахтем Чийгоз у складі «Європейської Солідарності», які потрапили в першу десятку партійного списку [21].

Отже, можна зазначити, що характерними рисами політичної участі кримських татар у парламентських виборах після відновлення незалежності України є: слабе представництво, відсутність власної стійкої політичної сили, постійний пошук підтримки в національних демократичних політичних силах, єдність представників корінного народу у відстоюванні та захисті інтересів корінного народу, поступова активізація участі корінного народу в політичному житті України, зокрема у виборчих процесах. Слід зазначити, що велике значення для корінного народу мало прийняття Закону України «Про корінні народи України» у 2021 році, за яким кримські татари отримали офіційний статус корінного народу України, а також було суттєво розширено їхні права, у тому числі й політичні [16].

У зв'язку з окупацією Криму, який кримські татари прагнуть представляти, багато прав і можливостей корінного народу зараз є обмеженими. Також проблемною для корінного народу є позиція окремих представників корінного народу, які беруть активну участь у політичному житті, у тому числі у виборчих процесах, на тимчасово окупованих територіях.

Література:

1. Афанасьєва М. Ефективна участь національних меншин у виборах. *Актуальні проблеми держави і права : збірник наук. праць*. Вип. 64. 2012. С. 53–59.
2. Бабенко В., Сенчило-Татліліоглу Н. Становлення кримськотатарського правозахисного руху: геополітичний вектор. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers "SCIENTIA" with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference. Pisa, Italian Republic : NGO European Scientific Platform*. Vol. 4. 2021. P. 91–92.
3. Бега В., Каменев М. Кримські татари на виборах будуть представлені у 4-5 партіях – глава Меджлису. Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/krimski-tatari-na-viborah-budut-predstavleni-u-4-5-partiyah-glava-medzhlisu>.
4. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
5. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

6. Гетьманчук М., Луцишин Г. Політико-правові аспекти обґрунтування статусу «національних меншин» та «корінних народів» в Україні. *Наукові перспективи*. № 5 (23). 2022. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1658>.
7. Горюнова Є. Трансформація кримської ідентичності в умовах російської окупації півострова (2014–2021 рр.). *Політичні інститути та процеси*. 2021. С. 23–27. URL: http://politicus.od.ua/5_2021/4.pdf.
8. Кирилова К. Кримські татари на виборах до Верховної Ради: на шляху до деокупації півострова. Крим.Реалії. URL: <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoi-rady/29994099.html>.
9. Кирилова К. Референдум 1991 року: як Крим вибрав незалежну Україну. URL: <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoi-rady/29994099.html>.
10. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
11. Котигоренко В., Панчук М. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум* № 1.72. 2020. С. 9–40.
12. Малиновська Н. Кримські траєкторії у публічній політиці на материковій частині України: конструкція наративу етнічної політики після 2014 року. *Ідеологія та політика*. № 1 (12). 2019. С. 41–59.
13. Меджліс продовжить переговори з партіями про участь у виборах. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/676011-medjlis-prodovjit-peregovori-z-partiyami-pro-uchast-u-viborah.html>.
14. Мороз О., Коткевич В. Роль представницької демократії у сучасних процесах формування української національної ідентичності. *Ефективність державного управління*. № 66. 2021. С. 111–126.
15. Назарова Є. Діяльність кримськотатарських політичних партій та організацій на початку ХХ ст. *Проблеми політичної історії України*. № 8. 2013. С. 78–85.
16. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-ІХ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.
17. Реньов Є. Права корінних народів: міжнародний досвід та українські реалії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 53. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/29.pdf>.
18. Ротар Н. Динаміка політичного дискурсу партії «Блок Петра Порошенка Солідарність» у моделюванні реінтеграційних перспектив Криму та Донбасу. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. № 1 (5). 2019. С. 124–144.
19. Ткачук Д. Особливості діяльності представницьких органів кримськотатарського народу як суб'єктів державної етнополітики. 2021. URL: https://researchgate.net/publication/352974678_Osoblivosti_dialnosti_predstavnickih_organiv_krimskotatarskogo_narodu_ak_sub'ektiv_derzavnoi_etnopolitiki.
20. Топалова Е., Тохтарова І. Міжнародно-правові принципи реалізації прав національних меншин на політичне представництво. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. № 2. 2013. С. 144–151.
21. Центральна виборча комісія. Офіційний сайт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/>.
22. Щерба О., Лібрук-Ліпкевич С. Результати виборів 2012 р. в Україні: уроки для кримськотатарської спільноти. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. № 25. 2013. С. 171–175.
23. Щерба О., Черник П. Особливості участі кримських татар у виборчих процесах України. *Гілея*. № 153. С. 500.

References:

1. Afanasieva, M. (2012). Efektyvna uchast natsionalnykh menshyn u vyborakh [Effective participation of national minorities in elections]. *Aktualni problemy derzhavy i prava: zbirnyk nauk. prats*. Vyp. 64. P. 53–59 [in Ukrainian].
2. Babenko, V., & Senchylo-Tatlilioglu, N. (2021). Stanovlennia krymskotatarskoho pravozakhysnoho rukhu: heopolitychnyi vektor [Formation of the Crimean Tatar Human Rights Movement: Geopolitical Vector]. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers "SCIENTIA" with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference. Pisa, Italian Republic : NGO European Scientific Platform*. Vol. 4. P. 91–92 [in Ukrainian].

3. Beha, V., & Kameniev, M. (2019). Krymski tatory na vyborakh budut predstavleni u 4–5 partiiah – hlava Medzhlisu [Crimean Tatars will be represented in 4–5 parties in the elections – Head of the Mejlis]. *Hromadske*. Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/krymski-tatari-na-viborah-budut-predstavleni-u-4-5-partiyah-glava-medzhlisu> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiyni sait. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada Ukrainy (2023). Vyborychi kodeks Ukrainy [Election Code of Ukraine]. Kodeks vid 19.12.2019 № 396-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> [in Ukrainian].
6. Hetmanchuk, M., & Lutsyshyn, H. (2022). Polityko-pravovi aspekty obgruntuvannia statusu “natsionalnykh menshyn” ta “korinnykh narodiv” v Ukraini [Political and Legal Aspects of Justifying the Status of “national minorities” and “indigenous peoples” in Ukraine]. *Naukovi perspektivy*. № 5 (23). Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1658> [in Ukrainian].
7. Horiunova, Y. (2021). Transformatsiia krymskoi identychnosti v umovakh rosiiskoi okupatsii pivostrova (2014–2021 rr.) [Transformation of Crimean identity under the russian occupation of the peninsula (2014–2021)]. *Politychni instytuty ta protsesy*. P. 23–27. Retrieved from: http://politicus.od.ua/5_2021/4.pdf [in Ukrainian].
8. Kyrlova, K. (2019). Krymski tatory na vyborakh do Verkhovnoi Rady: na shliakhu do deokupatsii pivostrova [Crimean Tatars in the elections to the Verkhovna Rada: on the way to de-occupation of the peninsula]. *Krym.Realii*. Retrieved from: <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoi-rady/29994099.html> [in Ukrainian].
9. Kyrlova, K. (2019). Referendum 1991 roku: yak Krym vybrav nezalezhnu Ukrainu [Referendum of 1991: How Crimea chose independent Ukraine]. Retrieved from: <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoi-rady/29994099.html> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada Ukrainy (2020). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
11. Kotyhorenko, V., & Panchuk, M. (2020). Problemy terminolohii zakonodavstva, shcho rehuliue etnonatsionalni vidnosyny v Ukraini [Problems of terminology in legislation regulating ethno-national relations in Ukraine]. *Ukrainskyi sotsium*. № 1.72. P. 9–40 [in Ukrainian].
12. Malynovska, N. (2019). Krymski traiektorii u publichnii politytsi na materykovii chastyni Ukrainy: konstruksiiia naratyvu etnichnoi polityky pislia 2014 roku [Crimean trajectories in public policy in mainland Ukraine: the construction of a narrative of ethnic policy after 2014]. *Ideolohiia ta polityka*. № 1 (12). P. 41–59 [in Ukrainian].
13. UNIAN (2012). Medzhlis prodovzhyt perehovory z partiiami pro uchast u vyborakh [The Mejlis will continue negotiations with parties on participation in the elections]. Retrieved from: <https://www.unian.ua/politics/676011-medjlis-prodovjit-peregovori-z-partiyami-pro-uchast-u-viborah.html> [in Ukrainian].
14. Moroz, O., & Kotkevych, V. (2021). Rol predstavnytiskoi demokratii u suchasnykh protsesakh formuvannia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti [The role of representative democracy in the modern processes of formation of Ukrainian national identity]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. № 66. P. 111–126 [in Ukrainian].
15. Nazarova, Y. (2013). Diialnist krymskotatarskykh politychnykh partii ta orhanizatsii na pochatku XX st. [Activities of Crimean Tatar political parties and organizations in the early twentieth century]. *Problemy politychnoi istorii Ukrainy*. № 8. P. 78–85 [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada Ukrainy (2023). Pro korinni narody Ukrainy: Zakon Ukrainy vid vid 01.07.2021 № 1616-IX [On indigenous peoples of Ukraine: Law of Ukraine dated July 1, 2021 No. 1616-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> [in Ukrainian].
17. Renov, Y. (2021). Prava korinnykh narodiv: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski realii [The Rights of Indigenous Peoples: International Experience and Ukrainian Realities]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu Ser.: Yurydsprudentsiia*. № 53. Retrieved from: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/29.pdf> [in Ukrainian].
18. Rotar, N. (2019). Dynamika politychnoho dyskursu partii “Blok Petra Poroshenka Solidarnist” u modeliuvanni reintehratsiinykh perspektyv Krymu ta Donbasu [The Dynamics of Political Discourse of the Party

“Petro Poroshenko’s Bloc Solidarity” in Modeling the Reintegration Prospects of Crimea and Donbas]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*. № 1 (5). P. 124–144 [in Ukrainian].

19. Tkachuk, D. (2021). Osoblyvosti diialnosti predstavnytskykh orhaniv krymskotatarskoho narodu yak subiektiv derzhavnoi etnopolityky [Peculiarities of activity of representative bodies of the Crimean Tatar people as subjects of state ethnic policy]. Retrieved from: https://researchgate.net/publication/352974678_Osoblivosti_dialnosti_predstavnichih_organiv_krimskotatarskogo_narodu_ak_subektiv_derzhavnoi_etnopolitiki [in Ukrainian].

20. Topalova, E., & Tokhtarova, I. (2013). Mizhnarodno-pravovi pryntsypy realizatsii prav natsionalnykh menshyn na politychne predstavnytstvo [International legal principles of realization of the rights of national minorities to political representation]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykhologii*. № 2. P. 144–151 [in Ukrainian].

21. Tsentralna vyborcha komisiia. Ofitsiinyi sait. Retrieved from: <https://www.cvk.gov.ua/> [in Ukrainian].

22. Shcherba, O., & Libruk-Lipkevych, S. (2013). Rezultaty vyboriv 2012 r. v Ukraini: uroky dlia krymskotatarskoi spilnoty [The results of the 2012 elections in Ukraine: lessons for the Crimean Tatar community]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*. № 25. P. 171–175 [in Ukrainian].

23. Shcherba, O., & Chernyk, P. (2020). Osoblyvosti uchasti krymskykh tatar u vyborchyykh protsesakh Ukrainy [Peculiarities of participation of Crimean Tatars in the electoral processes of Ukraine]. *Hileia*. № 153. P. 500 [in Ukrainian].

Nataliia Dukach. Participation of the Crimean Tatar indigenous people in the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine (1998–2019)

After the annexation of Crimea and the outbreak of the Russian-Ukrainian war, the academic community and Ukrainian society faced a number of threats. One of these threats was the policy of discrimination and repression of Crimean Tatars in Crimea. Therefore, there is a need to protect the rights of the indigenous people at the national level. Elections are an effective tool for influencing political power, articulating, aggregating and protecting the interests of different groups of the population. The purpose of the article is to study the peculiarities of participation of the Crimean Tatars the parliamentary elections in Ukraine. In accordance with the purpose, the following research objectives have been formulated: to analyze the political and legal framework for the participation of Crimean Tatars in electoral processes in Ukraine; to characterize the peculiarities of participation of Crimean Tatars in parliamentary elections in Ukraine from 1994 to 2019; to highlight the characteristic features of electoral participation of the indigenous people. The problem of the lack of official status of the Crimean Tatars as an indigenous people, which existed before the adoption of the relevant law, was emphasized. Also, the key characteristics of the participation of Crimean Tatars in the parliamentary elections in Ukraine were highlighted: weak representation, lack of their own political force, search for support in national democratic political forces, unity of representatives of the indigenous people in defending and protecting the interests of the indigenous people, gradual intensification of the participation of indigenous people in the political life of Ukraine, in particular in electoral processes, etc.

Key words: indigenous peoples of Ukraine, Crimean Tatars, elections, participation in elections, elections in Ukraine, political parties of Ukraine, ethno-national representation, political participation.

УДК 352.07:005.56-026.16(292.451/.454)(4-01)
DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-3>

Іван Івасюк
ORCID: 0000-0002-7018-3741

ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ДОСВІД КРАЇН КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ

У статті розглядаються різноманітні підходи до створення та функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у країнах, що входять до складу Карпатського євро регіону. Автор відзначає національні особливості кожної країни, але підкреслює наявність загальних принципів і рекомендацій, які можуть бути корисними для інших держав. Особлива увага приділяється структурованому підходу до формування ОТГ, врахуванню інтересів місцевого населення та сприянню розвитку місцевих ініціатив. Зазначається, що отримані результати можуть бути значним внеском у вдосконалення системи територіального управління в регіоні, а також створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку. Встановлено, що кожна країна має свій підхід до створення та функціонування ОТГ, але є спільні принципи та рекомендації, які можуть бути корисними для інших країн. Висвітлено актуальні проблеми формування та функціонування ОТГ в контексті Карпатського євро регіону, що є цінним інформаційним внеском у підвищення ефективності місцевого управління та регіональний розвиток.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, Карпатський євро регіон, регіональний розвиток, місцеве управління, досвід країн, реформи в адміністративно-територіальному устрої, соціально-економічний розвиток, порівняльний аналіз, локальні ініціативи, стале співробітництво, місцеве населення, публічне управління, європейська інтеграція, ефективне управління, регіональна самоврядування.

Вступ. У контексті постпандемічної реконструкції громадського управління та регіонального розвитку питання об'єднаних територіальних громад (ОТГ) стали вельми актуальними. У статті досліджується досвід країн Карпатського євро регіону у формуванні та функціонуванні ОТГ як інструменту сталого розвитку на місцевому рівні.

Мета. Основною метою статті є аналіз і порівняння досвіду чотирьох країн, що входять до Карпатського євро регіону (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина), у реалізації реформи створення та формування об'єднаних територіальних громад. Важливо визначити ключові аспекти та принципи, які сприяють ефективному функціонуванню ОТГ і розвитку місцевих спільнот.

Методи. Дослідження базується на аналізі літературних джерел, законодавчого середовища та практичного досвіду країн Карпатського євро регіону. Використані порівняльний аналіз, статистичні дані й експертні оцінки.

Аналіз останніх досліджень. До важливих доробок наукових досліджень у сфері європейського досвіду децентралізації влади країн Карпатського євро регіону належать праці зарубіжних і вітчизняних науковців. Найбільш поширеним типом досліджень з цієї проблематики є комплексні праці. Вони здебільшого стосуються головних етапів діяльності Карпатського євро регіону. Учені у своїх роботах зосереджували увагу на особливості децентралізації влади в країнах Карпатського євро регіону й досліджували вплив децентралізації на розвиток місцевих громад та ефективність управління на різних рівнях. Серед них варто виділити праці відомих фахівців цієї галузі: М. Лендшел, Ю. Шолох, Н. Кушнір, В. Дудінський, Н. Мікула, Н. Андерсон, Є. Кіш, Н. Луцишин, П. Луцишин, С. Гакман, М. Долішній та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Децентралізація – поняття, яке стало звичним для українських політиків, що розглядають його крізь призму перерозподілу повноважень,

створення самодостатніх регіонів, об'єднання територіальних громад. Децентралізаційна реформа пов'язана з конкретною людиною, громадянином, громадою. Її мета – зробити спрможними цих людей нести відповідальність за своє життя, надавши повноваження й ресурси держави на якомога нижчий рівень.

За перший рік існування об'єднані територіальні громади довели свою спроможність виконувати широкі повноваження, використовувати значні ресурси та брати відповідальність за розвиток своїх територій. Це підтверджує моніторинг фінансових результатів діяльності об'єднаних територіальних громад, конкретні реалізовані проєкти в селах і містах. Успішний приклад надихає інші громади, які, попри спротив керівництва деяких районів, приймають рішення про об'єднання зусиль заради розвитку.

Досвід зарубіжних держав свідчить про існування кількох підходів до організації самоврядування – залежно від його співвідношення з державною владою і обсягу покладених на нього повноважень. Найбільш визначальними з них є моделі місцевої автономії та децентралізації.

Територіальні громади в країнах Карпатського єврорегіону пережили складний шлях формування та розвитку, який супроводжували різні історичні та політичні зміни в кожній із цих країн.

Після отримання незалежності в 1991 році Україна пройшла черговий етап децентралізації. У 2015 році розпочалася реформа місцевого самоврядування, яка передбачала об'єднання малих сільських і селищних рад у більші територіальні громади (громадські об'єднання). Ця реформа створила умови для ефективнішого управління ресурсами та розвитку територій.

У Польщі територіальні громади виникли внаслідок реформи місцевого самоврядування у 1990–2000 роках. 1990 року було прийнято закон «Про територіальне самоуправління», яким відновлено діяльність найменших територіальних одиниць – гмін, представницькі органи яких обиралися на загальних виборах. Засади щодо правових стандартів для локального рівня територіального самоврядування, передбачені Європейською хартією місцевого самоврядування, відразу були імплементовані в цей закон, хоча польський парламент ратифікував Хартію лише в квітні 1993 року. У 1997 році було прийнято Конституцію Республіки Польща, одним із ключових принципів якої став принцип децентралізації місцевої влади. Місцеве самоврядування як суб'єкт, що здійснює публічну владу, було закріплене в ст. 16 Основного закону. Загалом у системі управління державою було встановлено баланс між централізацією та децентралізацією, оскільки така модель регіонального управління діє практично у всіх європейських країнах.

У порівняльно-правовому плані українська й польська моделі місцевого самоврядування значною мірою є ідентичними. Вони обидві базуються на принципах поєднання централізації та децентралізації, основою територіальної організації влади є інститут місцевого самоврядування. Крім того, системи адміністративно-територіального устрою України та Польщі є трирівневими. Утім базовий рівень місцевого самоврядування різниться: в Україні таким є населений пункт (село, селище, місто), тоді як у Польщі – гміна як особлива просторова одиниця, до складу якої входять кілька населених пунктів і територія між ними.

На території Польщі існує 2 489 гмін, а якщо врахувати міста зі статусом повіту, які також виконують функції, покладені на гміну, то їх загальна кількість – 2 554. Середня чисельність населення гміни становить 5–8 тисяч осіб (найменша гміна – 1 тисяча, найбільша – 20 тисяч мешканців). Правовий статус гміни в загальному вигляді визначений законом від 8 березня 1990 року про гмінне самоврядування (зі змінами). Особливості правового статусу гміни залежно від її виду (сільська, місько-сільська або міська) передбачаються у її статуті. Гміна може створювати допоміжні одиниці: дільниці, квартали й інші. Органами місцевого самоврядування гміни є рада гміни, що виконує правотворчу, представницьку та контрольну функції, а також виконавчі органи. Рада є представницьким органом, що функціонує на засадах

колегіальності, періодичної змінності (переобрання) та сесійної форми роботи. Термін повноважень ради становить 4 роки й обчислюється від дати виборів. Чисельність ради залежить від кількості населення гміни та коливається від 15 до 45 членів ради. Колегіальним органом виконавчої влади в гміні є виконавча рада у складі її голови (війта, бурмістра, президента міста) та інших членів. Виконавча рада у складі трьох – семи осіб формується радою гміни. Війт (бурмістер, президент міста) обирається радою гміни кваліфікованою більшістю голосів. Інші члени виконавчої ради обираються радою гміни за поданням війта (бурмістра, президента міста) простою більшістю голосів. Другою (проміжною) ланкою територіального устрою Польщі є повіт. Середня чисельність населення повіту – 83 тисячі чоловік (найменший повіт – 22 тисячі, найбільший повіт – 1,625 тис. населення). На території Польщі існує 308 повітів і 65 міст зі статусом повіту. Для позначення перших застосовується термін «земські повіти», для інших – «міські повіти». Варто зауважити, що місто-повіт має двоякий статус – як базова одиниця територіального устрою, на зразок гміни, і водночас як другий рівень територіального устрою – повіт. Правовий статус повіту регулюється законом від 5 червня 1998 року. Органами самоврядування повіту є рада повіту (представницький орган) і управління повіту на чолі зі старостою (виконавча влада). У місті-повіті ці функції здійснюють рада міста та президент міста відповідно. Рада повіту є представницьким і контролюючим органом повітового самоврядування, обраним на чотирирічний термін. Склад її становить від 15 до 29 членів залежно від кількості населення. Виконавчим органом у повіті є виконавча рада, що складається із п'яти – семи осіб. До її складу входять: староста, який очолює раду, віцестароста і члени виконавчої ради, що обираються повітовою радою за поданням старости. Третім рівнем територіального устрою Польщі є воєводство – найбільша територіальна одиниця й основа для регіонального самоврядування. До складу воєводств входить різна кількість повітів – від 11 до 38, гмін – від 71 до 325. Середня чисельність населення воєводства – 2,417 тис. чоловік (найменше воєводство – 1,092 тис., найбільше – 5 мільйонів населення). Правовий статус воєводства регулюється законом від 5 червня 1998 року про воєводське самоврядування. Самоврядними органами цього територіального рівня є сеймик воєводства (представницький і контролюючий орган), а також управління воєводства (виконавчий орган).

В Угорщині відразу після запровадження реформи місцевого самоврядування в 1990 р. почалась активна дискусія щодо відновлення самоврядування округів (комітатів). Пропозиції щодо створення нової ефективної системи адміністративно-територіального поділу розроблялися в Угорщині неодноразово; було розроблено безліч теоретичних і практичних планів. Найбільш реалістичні рішення завжди народжувалися у кризових ситуаціях, коли відбувалися чи очікувалися серйозні політичні чи соціальні зміни. Відповідна ситуація склалася в 1990 р., і хоча округи були збережені, але їх функції та повноваження були дуже обмежені. Якщо в 1992 р. в урядовій резолюції про модернізацію державного управління Угорщини регіони ще не згадувалися, то через чотири роки, у зв'язку із прагненням інтегруватися у ЄС, уряд заявив про існування програми, яка передбачала вирішення питань регіоналізації за допомогою окружних органів влади [4, 16]. У цій програмі не містилося рекомендацій щодо створення менших за розмірами округів чи формування нового рівня державного управління між округами й центральним рівнем, які б функціонували як адміністративні органи із широким спектром повноважень. Тому питання регіоналізації обговорювалися лише в рамках наявної структури округів та їх добровільних об'єднань, які пізніше стали б основою для формування нових регіонів.

Розвиток місцевої демократії і потреба в проведенні адміністративно-територіальної реформи в Угорщині були тісно пов'язані з процесом інтеграції країни до ЄС. Зважаючи на існуючу в ЄС «Номенклатуру статистичних територіальних одиниць» (NUTS), в Угорщині законами № XXII 1996 р. «Про регіональний розвиток і просторове планування» та Резолюцією

парламенту № 35 1998 р. «Про концепцію регіонального розвитку в Угорщині» були створені відповідні територіальні одиниці для потреб планування і статистики. Таким чином, Угорщина запровадила класифікацію NUTS ще до вступу до ЄС, і після змін адміністративно-територіальний поділ до 2013 р. мав такий вигляд:

NUTS I – 3 макрорегіони (неадміністративні одиниці);

NUTS II – 7 регіонів (неадміністративні одиниці);

NUTS III – 19 областей і столичне місто (адміністративні одиниці);

NUTS VI – 168 мікрорегіонів (неадміністративні одиниці);

NUTS V – 3 144 муніципалітети (адміністративні одиниці).

Відповідно до закону «Про регіональний розвиток і просторове планування» було виділено два типи регіональних установ: планово-статистичний регіон і регіон розвитку. Останні охоплюють територію одного (декількох) округів або столиці та формуються як вільні асоціації. Округи, що входили до складу асоціації, створювали спільний орган – раду розвитку регіону. На 168 «мікрорегіонів» було покладено три важливі функції: надання послуг для задоволення місцевих потреб, виконання завдань центру, реалізація програм регіонального розвитку. На виконання всіх цих заходів уряд прийняв резолюцію, у якій були визначені функції і повноваження Канцелярії прем'єр-міністра щодо державного управління та регіонального розвитку. Згідно з нею прем'єр-міністр здійснював свої повноваження через державного секретаря, на якого покладено це завдання. В округах були сформовані ради з національного розвитку, які стали ареною зіткнення місцевих, центральних, адміністративних, професійних і політичних інтересів. У 1998 р. парламент Угорщини прийняв Концепцію національного регіонального розвитку. Проте, як і в Польщі, це були половинчасті кроки, адже закон не прискорив створення регіонів з їх представницькими органами, а лише посилив вплив центрального уряду на ради регіонального розвитку.

Подальша децентралізація влади мала певний позитивний вплив на вирішення проблем, оскільки більшою підтримкою населення користувалися саме представники місцевих рівнів, а не центру, що сприяло процесу децентралізації. Отже, на цих етапах реформи регулювання було сфокусоване на стандартизації місцевих послуг і вдосконаленні механізмів контролю та підзвітності органів місцевої влади, включно з фінансовим аудитом, накладенням обмежень щодо розмірів їх боргів і умовами визнання банкрутства. Це «оцінювалося» як рецентралізація обов'язків органів місцевого самоврядування. Проте ці кроки означали не згортання процесу послідовної децентралізації, який продовжував залишатися базовим принципом діяльності місцевого врядування, а зміщення акцентів у реформі державного управління з політичних аспектів на технологічні [5, 149]. Тепер уже йшлося не про політичну автономію і демократизацію, а про спроможність, ефективність, відкритість і підзвітність органів місцевого самоврядування.

У перші роки існування Словаччини як незалежної держави (з 1 січня 1993 р.) формується загальнонаціональна система державного управління, реформуються центральні органи державної влади. Необхідність децентралізації, яка хоч і проголошувалося декларативно, на практиці перекривалася тенденціями до централізму чи навіть до авторитаризму, що формувалися за правління прем'єр-міністра В. Мечіара (1993–1998 рр.). Водночас робота з питань перебудови місцевого управління продовжувалася. Основними цілями реформування в другій половині 90-х рр. були: посилення самостійності муніципалітетів, усунення фрагментарності державного управління на місцях і здійснення нового адміністративно-територіального поділу Словаччини. Після довгої та складної дискусії державних діячів, експертів і громадськості щодо основних підходів до розвитку публічного управління було прийнято два базові закони щодо реформування: закон № 221/1996 «Про територіальний та адміністративний устрій Словачької республіки») і закон № 222/1996 «Про організацію місцевого державного управління».

Реформа передбачала заходи щодо зміни адміністративно-територіального устрою країни і, відповідно, перебудову місцевого державного управління, а саме: скасовано систему округів (obvod) та окружних адміністрацій; відновлено обласний поділ СР і обласний рівень державного управління. Адміністративними одиницями знову стали область (kraj), район (okres) і муніципалітет (obec). Унаслідок нового адміністративно-територіального устрою були створені: 1) 8 областей і обласних адміністрацій (Братиславська, Трнавська, Тренчинська, Нітранська, Жилінська, БанськоБистрицька, Пряшівська і Кошицька) – регіональний рівень державного управління; 2) 79 районів і районних адміністрацій, які поділялися залежно від розмірів на три типи: з населенням понад 90 тис., від 60 до 90 тисяч, і до 30 тисяч; 3) 2883 муніципалітети, де діяло самоврядування на місцевому рівні.

Станом на 1 січня 2017 р. в областях Карпатського регіону створено 52 ОТГ (табл. 1), що становить 14,2% об'єднаних громад в Україні. Особливістю сформованих на території регіону громад є наявність ОТГ, до складу яких входять населені пункти, віднесені законом [3] до категорії гірських ($\frac{1}{4}$ ОТГ регіону) і визначені як такі, що мають недостатньо розвинуту сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність. Серед них 5 ОТГ – це громади зі 100% гірських населених пунктів у їх складі, 7 ОТГ характеризуються наявністю гірських населених пунктів у своєму складі.

На кордонах України та сусідніх з нею держав – 10 єврорегіонів, більшість яких функціонують як структурні підрозділи обласних державних адміністрацій. Порівняно з єврорегіонами за участю прикордонних регіонів України єврорегіони ЄС переважно сформовані та функціонують на рівні територіальних громад. Усі єврорегіони на кордоні з ЄС за участю українських областей створені обласними органами влади, а громади, на території яких функціонує єврорегіон, фактично залишаються осторонь від їх активної діяльності. У Карпатському єврорегіоні з 2007 р. працює Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», яка об'єднує 77 територіальних громад Карпатського регіону (станом на квітень 2017 року) [1] та здійснює координацію територіальних громад із питань транскордонного співробітництва.

Центральним офісом реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства визначено основні критерії, які сприяють формуванню спроможних ОТГ: чисельність населення не менше ніж 5–7 тис. осіб, питома вага базової дотації не більше за 30% від суми власних доходів, витрати на утримання управлінського апарату не більше за 20% власних ресурсів громади [6].

Аналіз цих критеріїв у розрізі ОТГ Карпатського регіону та України загалом дав змогу дійти таких висновків:

- по-перше, ОТГ Карпатського регіону за площею вдвічі менші середньоукраїнського значення, проте характеризуються більшою середньою чисельністю жителів на громаду (9,0 тис. осіб на протигагу 8,5 тис. осіб у середньому в ОТГ України), що пов'язане з особливістю формування адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня в регіоні та високою густотою населення;

- по-друге, ОТГ регіону характеризуються суттєво вищим рівнем залежності від трансфертів з державного бюджету; рівень дотаційності в середньому в регіоні становить 27,0%, що вдвічі більше середнього в країні; аналіз рівня власних доходів на одну особу в ОТГ регіону дав змогу констатувати суттєво нижчі показники (у 1,7 рази), ніж у середньому в Україні;

- по-третє, питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Карпатського регіону становить 37,6%, що в 1,4 раза більше, ніж у середньому в Україні.

Аналіз показників формування та розвитку ОТГ Карпатського регіону за цими критеріями дав змогу констатувати нижчий рівень фінансової спроможності останніх. Серед причин таких результатів слід першочергово виділити дві.

– по-перше, це низький рівень економічного розвитку областей Карпатського регіону;
– по-друге, це наявність у складі $\frac{1}{4}$ ОТГ населених пунктів, які законом [3] визначені як гірські.

Висновки. Отже, як свідчить досвід держав Карпатського єврорегіону, мета реформи в напрямі децентралізації визначається передусім перенесенням низки владних повноважень від рівня державної влади до рівня органів місцевого самоврядування. Ідеться про побудову сильної моделі місцевого самоврядування, яка характеризується принаймні такими ознаками: а) достатні владні повноваження, які оптимально дають змогу забезпечити розвиток територіальної громади та спільні інтереси територіальних громад на рівні регіону; б) достатні фінансові механізми, які створюють спроможність громади та мотиваційне поле для її розвитку; в) інституційна завершеність системи органів місцевого самоврядування, в основі якої – обрані виборцями органи; г) забезпечення ефективним державним контролем, що здійснюється уповноваженими урядом структурами.

Література:

1. АОМС «Єврорегіон Карпати – Україна». Режим доступу: <https://ekarpaty.com/>.
2. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Група фінансового моніторингу. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. Лютий, 2018 р. 48 с.
3. Про статус гірських населених пунктів в Україні : Закон України № 56/95-ВР від 15.02.1995. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80>.
4. Horcher N. Regional Development in Hungary. Budapest : Ministry of Agriculture and Regional Development, 1998. P. 16.
5. Szegvari P. Methods and Techniques of Managing Reforms in Hungary Mastering Decentralization and Public Administration Reforms in Central and Eastern Europe. Budapest : OSI/LGI, 2002. P. 149.

References:

1. Yevrorehion Karpaty (n.d.). AOMS “Ievrorehion Karpaty – Ukraina” [AOMS “Euroregion Carpathians – Ukraine”]. Retrieved from: <https://ekarpaty.com/> [in Ukrainian].
2. Central Office of Reforms under the Ministry of Regions (2018). Otsinka finansovoi spromozhnosti 366 OTG za 2017 rik (u rozrizi oblastei). Hrupa finansovoho monitorynhu [Assessment of the financial capacity of 366 OTGs for 2017 (by region). Financial monitoring group]. 48 p. [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2005). Pro status hirskykh naselenykh punktiv v Ukraini: Zakon Ukrainy № 56/95-VR vid 15.02.1995 r. [On the status of mountain settlements in Ukraine: Law of Ukraine No. 56/95-VR dated February 15, 1995]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Horcher, N. (1998). Regional Development in Hungary. Budapest: Ministry of Agriculture and Regional Development. P. 16.
5. Szegvari, P. (2002). Methods and Techniques of Managing Reforms in Hungary Mastering Decentralization and Public Administration Reforms in Central and Eastern Europe. Budapest: OSI/LGI. P. 149.

Ivan Ivasiuk. United territorial communities: the experience of the countries of the Carpathian Euroregion

This article examines the different approaches to the establishment and functioning of amalgamated territorial communities (ATCs) in the countries of the Carpathian Euroregion. The article recognizes the national peculiarities of each country, but emphasizes the existence of general principles and recommendations that may be useful for other states.

Particular attention is paid to a structured approach to the formation of ATCs, taking into account the interests of the local population and promoting the development of local initiatives. It is noted that the results

obtained can make a significant contribution to improving the system of territorial governance in the region, as well as create prerequisites for sustainable socio-economic development.

This article proves that each country has its own approach to the creation and functioning of ATCs, but there are common principles and recommendations that may be useful for other countries.

The article highlights the current problems of the formation and functioning of ATCs in the context of the Carpathian Euroregion, providing a valuable informational contribution to improving the efficiency of local governance and regional development.

Key words: *united territorial communities, Carpathian Euroregion, regional development, local administration, experience of countries, reforms in the administrative and territorial system, socio-economic development, comparative analysis, local initiatives, sustainable cooperation, local population, public administration, European integration, effective administration, regional self-government.*

УДК 321:316.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-4>

Юлія Кобець

ORCID: 0000-0001-9492-6119

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ

Авторка аналізує модель політичної системи сучасної України після подій 2013–2014 рр., її еволюційні характеристики, чинники, котрі впливали на процес модернізації та трансформації. Зосереджено увагу на викликах, що досі стоять перед політичною системою в силу її якості та транзитивності. Запропоновано принципи, які повинні зробити ефективною політичну систему України через модернізацію і ефективне лідеро- і елітотворення, накопичення соціального капіталу та результативні політичні, економічні та соціальні реформи.

Події 24 лютого 2022 року стали справжнім шоком для всього українського суспільства. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну вплинуло на всі сфери життя, зокрема на політичну систему нашої держави.

Робота спрямована на аналіз якісно нового стану політичної системи України в структурі трансформації та взаємодії громадянського суспільства та влади, формування адекватної і ефективної системи політичних інститутів, політичного управління після подій 2013–2014 рр. і в період воєнного стану.

Встановлено, що політична система України у кризовій ситуації широкомасштабного вторгнення РФ продемонструвала ефективність і стійкість, а також уміння адаптуватися до умов зовнішнього середовища. Наголошено, що відбулася часткова деолігархізація суспільних відносин, що створило широкий спектр потенційно нових можливостей для змін у політичному й медійному просторі. Проаналізовано зародження нової структури в політичній системі України – волонтери, громадські організації та благодійні фонди, що мають потужну структуру й донаторів усередині країни.

Ключові слова: воєнний стан, політична система, політична модернізація, перехідний стан, політична влада, політичні інститути, демократія.

Вступ. Українська політична система пройшла важливий етап становлення державності, розвитку економічних, політичних і культурних інститутів. Ані парадигма навздогінної модернізації, ані трансформаційна модель розвитку, коли політична система хаотично трансформується в різних напрямках, влаштовувати суспільство вже не може. Сучасні події в Україні показують значну недієздатність держави, інститутів влади, політичних партій. Сьогодні точаться дискусії фахівців щодо моделі оптимального розвитку політичної системи України.

Перед державою і громадянським суспільством після подій 2013–2014 рр. постав виклик принципово нової модернізаційної моделі розвитку, спрямованої на покращення й оздоровлення суспільного організму. Така модель повинна виходити з ідеї взаємодії організації та самоорганізації політичної системи: орієнтувати на найбільш цінні зразки розвитку, на випередження економічних конкурентів, випуск найсучаснішої продукції. До сьогодні модель трансформації України зорієнтована на випереджальний розвиток, а не оновлення технологій. Після 2014 року Україні існують проблеми щодо системності українського державотворення загалом, синхронності розбудови політичних інститутів держави й інститутів громадянського суспільства, гармонізації взаємодії різних гілок влади, удосконалення законотворчого процесу, підвищення ефективності функціонування органів місцевого самоврядування тощо.

Перехід від авторитарних і тоталітарних режимів правління до демократії може здійснюватися різними шляхами. У сучасному світі зміна авторитарних лідерів (особливо в країнах,

які розвиваються) відбувається за так званим сценарієм кольорових революцій. Географічно «кольорові революції» охоплювали країни постсоціалістичного табору, а також колишні держави – члени Радянського Союзу. Досвід пострадянської трансформації (характерний, зокрема, для України) показав, що, по-перше, багато в чому стихійний процес лібералізації викликав серйозну за масштабами й наслідками кризу в економіці, соціальну напруженість, падіння життєвого рівня значної частини населення. Пряме перенесення на ґрунт посттрадиційних суспільств західних ліберально-демократичних інститутів без врахування регіональної та національної специфіки призвело до спотворення трансформаційних процесів. По-друге, політична еліта більшості пострадянських держав здійснювала великомасштабну лібералізацію, не маючи чітко збалансованої програми (насамперед, за ресурсами). По-третє, реформи в суспільствах, що трансформуються, не були підкріплені чітким уявленням про принципи державотворення: процес деінституціоналізації призвів до дискредитації та делегітимації (втрати підтримки в народі) старих державних інститутів, але не сприяв своєчасній легітимації та ефективності нових. Для політичних систем характерні були функціональна слабкість і структурна недовершеність їх інститутів.

Складність суспільних перетворень в Україні полягає в тому, що українське суспільство здійснює потрібну трансформацію: одночасно виконуються завдання ринкового реформування економіки, демократизації та створення національної держави. Розбудова національної суверенної держави в контексті створення демократичного суспільства значно ускладнює процеси суспільної консолідації, набуття національної єдності та політичної ідентичності. Нерозвиненість громадянського суспільства, обмеженість демократичного досвіду за досить високої політичної активності громадян спричиняє надмірну політизацію суспільних процесів і гіпертрофію ролі владної еліти.

Метою дослідження є аналіз нового стану політичної системи України в структурі трансформації та взаємодії громадянського суспільства та влади, формування адекватної і ефективною системи політичних інститутів, політичного управління після подій 2013–2014 рр. і в період воєнного стану.

Методи. У рамках наукової статті використовувалися такі загальнонаукові методи дослідження, як аналіз і синтез. Велику увагу приділено компаративному та системному підходу, хронологічному методу.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці за період незалежного розвитку українського суспільства здійснили низку фундаментальних досліджень політичної системи України у вигляді дисертаційних досліджень, монографій, навчальних посібників і наукових статей. Питання функціонування політичної системи сучасної України стали предметом науково-теоретичних досліджень багатьох учених в Україні, зокрема В. Ребкала, В. Князева, В. Горбатенка, М. Ніколаєвої, А. Кудряченка та ін. Значна частина проблем, що в нас накопичилися, у тому числі ті, що породжені допущеними під час еволюції політичної системи деформаціями, пов'язані насамперед із розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень. Сам вияв уваги українських учених до вивчення широкого кола питань побудови й удосконалення всієї системи політичних інституцій, охоплених системними зв'язками, вказує на актуальність, вагомість і значущість питань формування чіткого уявлення як наявних проблем функціонування сучасної політичної системи України, так і пошуку оптимальних шляхів її оптимізації. До такого роду опублікованих наукових праць належать статті Т. Грижбовської, Ю. Левенця, А. Матвійчика, М. Михальченка, Н. Москальця, І. Савченка, І. Сологуб, С. Приходька, А. Ільченко, С. Макарець та ін. У цих працях висвітлені багатогранні характеристики сформованої в сучасній Україні політичної системи, які дають змогу розуміти як її змістовне наповнення та показують наявні суперечності в процесі взаємодії її складових інституцій.

Питання дослідження функціонування політичної системи, її інститутів у період повномасштабної війни тільки стає предметом наукових зацікавлень і потребує вироблення відповідної наукової методології.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан Указом № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який підписаний Президентом України. Військова агресія Російської Федерації змінила українську та світову реальність, створивши нові загрози та виклики в усіх сферах життя. Не стало винятком і політичне управління, яке з 24 лютого і до сьогодні вимушене забезпечувати безперебійне функціонування політичного процесу в умовах війни [4, с. 45]. Тому ефективність і результативність політичного керівництва в країні є зараз однією з найголовніших теоретичних проблем, які потребують ґрунтовного дослідження і якнайшвидшого вирішення, адже саме від здатності повною мірою виконувати свої функції сьогодні залежить наша національна безпека.

Війна є викликом, який вимагає ефективного функціонування системи політичного управління, щоб загроза зовні не зламала країну зсередини і щоб однозначно мінімізувати загрози ззовні. Повномасштабна війна Росії проти України та введення режиму воєнного стану позначилася на особливостях процесу політичного управління в державі, які визначаються насамперед Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а саме: призупинення виборів до органів влади всіх рівнів; заборона проведення референдумів, демонстрацій, мітингів тощо; утворення військових адміністрацій.

У більшості вітчизняних досліджень на тему ефективності політичного, державного й публічного управління вчені зазначають ряд недоліків, які були притаманні процесу управління в Україні:

- корумпованість;
- наявність колізій і внутрішніх суперечливих елементів;
- недосконале законодавче врегулювання;
- кадрові кризи, брак компетенцій у службовців;
- недостатній рівень прозорості та відкритості;
- нечіткість розмежування політичної та адміністративної сфер;
- недосконалість механізму політичного й адміністративного контролю.

Усі зазначені фактори є деструктивними елементами в організації ефективної системи публічного адміністрування. І вирішення згаданих проблем залишається актуальним навіть в умовах війни, інакше актуалізується загроза виникнення кризи, яка здатна практично паралізувати державу за наявності зовнішнього тиску агресора [4, с. 46].

Запровадження воєнного стану в Україні призвело до трансформації інституційної основи державного управління територіально-політичною системою: утворення обласних і районних військових адміністрацій [7], а також до «надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню (Головнокомандувачу ЗСУ, Командувачу об'єднаних сил ЗСУ, командувачам видів та окремих родів військ (сил) ЗСУ, командувачам (начальникам) органів військового управління, командирам з'єднань, військових частин ЗСУ та інших військових формувань), військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії» (ст. 1) [6]. У місцях ведення активних бойових дій, відповідно до частини п'ятої статті 3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», було створено військово-цивільної адміністрації. У таких адміністраціях до публічних управлінців на різні посади відбулася доукомплектація військово-вослужбовцями військових формувань, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, які наділені спеціальними навичками та досвідом. Це ще один фактор, який сприяє підвищенню ефективності публічного управління під час війни.

З одного боку, очевидно, що в умовах воєнного стану традиційна політична діяльність «згортається», переживає обмеження, пов'язані як з технічною неможливістю реалізації демократичних процедур, так і з намаганням правлячої еліти нівелювати вплив політично-опозиційних партійних структур та їх засобів інформації для досягнення консолідації, ідеологічної щільності, що визнається чинником перемоги у війні. Тобто простір «політичного», який передбачає «діалог», у такі часи поступається «військовому», який передбачає «монолог сильнішого» [4, с. 14].

Окремою проблемою є робота політичного управління на тимчасово окупованих територіях і в районах ведення активних бойових дій. У населених пунктах, де зруйновано чи порушено інфраструктуру та логістику, виникають не лише питання про забезпечення потреб населення й організації для них максимально безпечних умов, але й про поводження з документами, питання евакуації, створення гуманітарних коридорів, продовольчу логістику. Так, наприклад, на місцевому рівні наразі актуальною є робота за напрямками:

- робота з внутрішньо переміщеними особами;
- налагодження отримання та розповсюдження гуманітарної допомоги;
- цивільний захист населення.

Важливим аспектом раціонального підходу є скоординована взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування з урахуванням принципу субсидіарності [8]. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли всі ланки владної ієрархії природно тяжіють до централізації управлінських рішень. Тому безумовним пріоритетом сьогодення стає вирішення першочергових завдань, які мають покладатися на органи місцевого самоврядування регіонів і територіальних громад, щоб, з одного боку, забезпечити їх максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого – налагодити координацію діяльності всіх владних інституцій, тобто потрібно налагодження злагодженої роботи з обласними та районними військовими адміністраціями щодо тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб і релокованих підприємств.

Нами визначено, що внаслідок введення воєнного стану та повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України відбулася зміна пріоритетів і запитів населення на діяльність місцевого самоврядування територіальних одиниць. В умовах реформи децентралізації в Україні ключову роль територіальних громад було визначено, і деякі повноваження були передані з центральних органів влади до органів місцевого самоврядування. Така система забезпечувала вищу ефективність місцевих проєктів і підвищення комплаєнса реалізованих проєктів із запитами громади [1, 251].

Варто акцентувати увагу на низці інституційних проблем, які гальмують, а подекуди й унеможливають перехід на нові стандарти управління в контексті підвищення рівня обороноздатності країни:

- потрібно відзначити фактичну незавершеність адміністративно-територіальної реформи, що загрожує наростанням в Україні інституційних диспропорцій у взаємовідносинах між органами державної влади й органами місцевого самоврядування різних рівнів. Ба більше, сьогодні на різних щаблях владної ієрархії почали тиражуватися думки про доцільність згорання децентралізації та посилення владної вертикалі, причому не лише на період дії воєнного стану, але й у довгостроковій перспективі;

- розподіл управлінських функцій між органами державної влади, органами місцевого самоврядування й інститутами громадянського суспільства щодо здійснення ними повноважень у сфері управління в нашій країні належним чином не врегульований. Причому це стосується не лише організації суспільного життя, але й економічних компетенцій, а також роботи з формування мобілізаційного резерву та діяльності в безпековій царині;

– в Україні система військового обліку, включно з формуванням мобілізаційного резерву, фактично не переглядалася з радянських часів. Як наслідок, ані органи державної влади, ані органи місцевого самоврядування, не кажучи вже про інститути громадянського суспільства, не залучені до цього процесу належним чином. Навіть функціонування інституту територіальної оборони, формування якого розпочалося буквально напередодні повномасштабного вторгнення російських військ до України, не внормоване належним чином, що зумовило прийняття нових нормативно-правових актів із цього приводу вже під час дії воєнного стану;

– ситуація ускладнюється через корупцію та інші інституційні дисфункції, що блокують ефективність механізмів публічного управління в Україні. Передусім це стосується опортуністичної поведінки громадян і функціонерів. Наприклад, останнім часом спостерігаються непоодинокі випадки зловживань, пов'язаних з уникненням оподаткування, розподілом гуманітарної допомоги, розподілом земельних ресурсів, виїздом чоловіків призовного віку за кордон тощо [2, 33].

З одного боку, принципової зміни в системі управління державою не відбулося. У державі продовжують функціонувати основні гілки влади з розподілом повноважень відповідно до демократичних принципів. Навіть повсюдне, на думку експертів, упровадження військових адміністрацій не вплинуло в короткій перспективі функціонування політичної системи. Важливе значення для оцінки ефективності політичного управління має оцінка рівня довіри до політико-державних інституцій. Рівень довіри до парламенту, за соціологічними опитуваннями, знизився на 19% порівняно з іншими структурами влади. Падіння довіри до представницького органу стає викликом для демократії в Україні, особливо з урахуванням того, що падіння відбувається на фоні зростання довіри населення до силових структур [5]. Важливим у цьому контексті стало б запровадження норм етичної поведінки народних депутатів, боротьба з лобізмом, вирішення проблем, пов'язаних із депутатською дисципліною.

З початку війни більшість партій так і не знайшли свого місця в умовах нових викликів і зникли з інформаційного поля країни. Соціологічні опитування зафіксували низький рівень довіри громадян до політичних партій як до політичного інституту. Серед позапарламентських партій також не спостерігається тенденція до появи потужних та перспективних проєктів, які могли б подолати бар'єр.

Справедливим було б зазначити, що з початком війни відбулося послаблення позицій олігархів, що створює нові можливості як на ринку медіа, так і для політичного представництва. Тобто актуалізується перспектива організації та фінансування нових партійних проєктів поза інтересами великих фінансово-промислових груп. у такому контексті Г. Зеленько висловлює припущення про зростаючий запит суспільства на професійну політику: «Суспільство змінилося, хоча і залишається значною мірою патерналізованим за своїми настроями, зберігається великий прошарок лояльних до популізму громадян. Але запит на професіоналів все ж таки зростає, і саме професіонали будуть визначати майбутнє в політиці» [5].

Запровадження воєнного стану завжди викликає шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності держави й суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що слідує в цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, а отже, з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що слідує за нею. Досвід закордонних країн показує, що основними викликами, з якими стикаються країни під час воєнних дій на своїй території, є: руйнування усталених механізмів управління державою, різка зміна структури економіки, втрата значної частини бюджетних надходжень, загострення соціальних і демографічних проблем, посилення бідності, інфляція, а також зниження інвестиційної активності бізнесу.

Висновки. Отже, нові процеси які відбулися через розгортання воєнного стану, мали вплив на процес правління та функціонування політичної системи загалом:

Політична система України у кризовій ситуації широкомасштабного вторгнення РФ продемонструвала ефективність і стійкість.

Відбулася часткова деолігархізація суспільних відносин, що створило широкий спектр потенційно нових можливостей для змін у політичному та медійному просторі.

Волонтери, громадські організації та благодійні фонди мають потужну структуру та донаторів усередині країни і створили свою мережу зв'язків у країнах – союзниках України.

Подолати негативні тенденції в розвитку політичних інститутів влади, покращити зв'язки влади з населенням можливо лише шляхом здійснення низки рішучих і виважених кроків із зупинення стихійної трансформації політичної системи суспільства та здійснення цілеспрямованої модернізації всього політичного механізму країни.

Література:

1. Борщевський В., Василиця О., Матвєєв Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2. С. 30–35.
2. Korchynska O., Verbovskyi I., Kobets Y., Shulga M. Application of Effective Means of Management in the Conditions of Military Operations. *Economic Affairs*, 2023, № 68 (01s). P. 243–251.
3. Миколіук А. В. Публічне управління в умовах військового стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 45–48.
4. Наумкіна С. М. Переосмислення сучасних реалій українського політичного простору у воєнний час. Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Трансформація українського суспільства в цифрову еру», м. Одеса, 25.03.2022. С. 14–21.
5. Політична система України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень, матеріали круглого столу, 27.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
7. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>.
8. Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovakh-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku>.

References:

1. Borshehevskiy, V., Vasylytsia, O., & Matvieiev, Ye. (2022). Publichne upravlinnia v umovakh voiennoho stanu: instytutsiini transformatsii, stratehichne planuvannia ta mekhanizmy rozvytku [Public administration under martial law: institutional transformations, strategic planning and development mechanisms]. *Derzhava ta rehiony*, no 2, pp. 30–35 [in Ukrainian].
2. Korchynska, O., Verbovskyi, I., Kobets, Y., & Shulga, M. (2023). Application of Effective Means of Management in the Conditions of Military Operations. *Economic Affairs*, no 68 (01s), p. 243–251.
3. Mykoliuk, A.V. (2022). Publichne upravlinnia v umovakh viiskovoho stanu [Public administration under martial law]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, no 29, pp. 45–48 [in Ukrainian].
4. Naumkina, S.M. (2022). Pereosmyslennia suchasnykh realii ukrainskoho politychnoho prostoru u voiennyi chas [Rethinking the modern realities of the Ukrainian political space in wartime]. *Materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu "Transformatsiia ukrainskoho suspilstva v tsyfrovu eru"*, Odesa, 25.03.2022. pp. 14–21 [in Ukrainian].
5. National Institute of Strategic Studies (2022). Politychna systema Ukrainy v umovakh viiny [The political system of Ukraine in the conditions of war]. *Materialy kruhloho stolu*, 27.10.2022. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]. Zakon Ukrainy № 389-VIII vid 12.05.2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

7. Office of the President of Ukraine (2022). Pro utvorennia viiskovykh administratsii [About the formation of military administrations]. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 68/2022 vid 24 liutoho 2022 r. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405> [in Ukrainian].

8. Kuropas, I. (2022). Terytorialni hromady v umovakh voiennoho stanu: yak zabezpechyty efektyvne upravlinnia v konteksti priorytetiv povoiennoho rozvytku [Territorial communities under martial law: how to ensure effective management in the context of post-war development priorities]. *Hromadskyi prostir*. Retrieved from: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku> [in Ukrainian].

Yuliia Kobets. Political system of Ukraine under martial law: efficiency issues

The author analyzes the model of the political system of modern Ukraine after the events of 2013–2014, its evolutionary characteristics, factors influencing the process of modernization and transformation. The challenges that still face the political system due to its quality and transitivity have been noted. The principles are proposed that should make the political system of Ukraine effective through modernization and effective leadership and elite formation, accumulation of social capital and effective political, economic and social reforms.

The events of February 24, 2022 became a real shock for the entire Ukrainian society. Full-scale invasion Russia to Ukraine affected all spheres of life, including the political system of our state.

The work is aimed at analyzing the qualitatively new state of the political system of Ukraine in the structure of transformation and interaction of civil society and government, formation of an adequate and effective system of political institutions, political governance after the events of 2013–2014 and during the period of martial law.

Research results. New processes that occurred during the deployment of martial law and influenced the process of government and the functioning of the political system as a whole. The political system of Ukraine in the situation of a full-scale invasion by Russia has demonstrated efficiency and stability, as well as the ability to adapt to external environmental conditions. A partial de-oligarchization of social relations took place, which created a wide range of potentially new opportunities for changes in the political and media space. A partial de-oligarchization of social relations took place, which created a wide range of potentially new opportunities for changes in the political and media space. A new structure has emerged in the political system of Ukraine – volunteers, public organizations and charitable foundations that have such a powerful structure and donors within the country.

Key words: martial law, political system, political modernization, transitional state, political power, political institutions, democracy.

УДК 316.776:32(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-5>

Світлана Матвієнків
ORCID: 0000-0002-7719-7791

Себастьян Кирничний
ORCID: 0009-0001-1644-3047

МАС-МЕДІА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається роль мас-медіа в Україні в контексті політичних трансформацій суспільства. Досліджується вплив засобів масової інформації на політичний ландшафт країни у період змін, що відбуваються в українському суспільстві. Стаття розглядає важливі аспекти взаємодії між мас-медіа та політичними процесами, звертаючи увагу на роль ЗМІ у формуванні громадянської свідомості, ставлення суспільства до політичних подій і вплив на формування громадянської позиції. Аналізується динаміка змін у мас-медіа просторі України під час переходу до нових політичних реалій, звертається увага на трансформації в роботі ЗМІ та їхню роль у сучасному політичному діалозі.

Ключові слова: засоби масової інформації, політичні процеси, громадська думка, інформаційна війна, медійна грамотність.

Вступ. Аналіз впливу засобів масової інформації на політичний ландшафт України є нагальною та надзвичайно актуальною проблемою політичної сфери. Демократичний процес неможливий без зміцнення позитивних відносин між учасниками політичного співтовариства, інтенсивного обміну інформацією та постійної комунікації між ними. У цьому контексті засоби масової інформації виконують роль активних посередників, які сьогодні є не тільки ключовими соціальними структурами політичної системи, але й значущою силою, спрямованою на підтримку демократизації суспільних процесів. Вони є важливим інструментом для формування політичної сфери, її самопрезентації та центральним засобом репродукції цього типу соціального життя.

Зміни взаємин між владою та ЗМІ в Україні за останні роки відзначаються значними трансформаціями, але ще не досягли того рівня, який би був характерним для ліберальних або соціально відповідальних моделей демократії. Важко не звернути увагу на політичний активізм багатьох українських ЗМІ. Однією з головних складнощів, з якими стикаються мас-медіа, є створення умов для їхньої діяльності, які б відповідали демократичним принципам і сприяли реформуванню політичної системи.

Актуальність теми. Мас-медіа в Україні в контексті політичних трансформацій суспільства важливі з кількох ключових причин:

Політичні трансформації відбулися після Майдану 2014 року та Революції Гідності. Після подій Майдану і змін влади в Україні країна пережила глибокі політичні зміни. Серед них зміни в конституційній системі, політичних партіях і ставленні України до світової спільноти. Мас-медіа грають ключову роль у формуванні й визначенні цих трансформацій.

Мас-медіа є важливим інструментом для забезпечення вільного обміну інформацією, обговорення громадянським суспільством ключових питань і надання голосу громадянам у політичних процесах [1, с. 130]. Вони допомагають створити умови для розвитку демократії та громадянського участі.

Мас-медіа відіграють важливу роль у розкритті корупції. Актуальність дослідження ролі мас-медіа в політичних трансформаціях українського суспільства визначається не лише подіями минулого, але й важливістю розуміння та впливу цих процесів на майбутнє України та її розвиток як демократичної держави [5, с. 7].

Мета цього дослідження полягає в розкритті важливої ролі мас-медіа в політичних трансформаціях України, їхньому впливі на громадську свідомість і політичні процеси, а також у виявленні шляхів для покращення медіа-сфери в країні.

Стан наукової розробки проблеми. Ще з часів розуміння ЗМІ як «четвертої влади» функції мас-медіа в політичному процесі активно вивчаються. Дослідники визначають їхню роль як засобу контролю за владою, об'єктивного інформування громадськості, а також формування громадської думки.

В Україні та світі проводяться дослідження щодо впливу мас-медіа на громадську думку й формування ставлення громадян до політичних процесів [9, с. 15]. Аналізується, які теми та фреймінги набувають пріоритету в новинах і як це впливає на сприйняття громадянами політичних подій.

Зокрема, після Революції Гідності та анексії Криму Росією досліджується вплив інформаційної війни та пропаганди на українське суспільство. Дослідники досліджують методи та прийоми, які використовуються для дезінформації і впливу на громадян.

Дослідження також активно вивчають вплив олігархів на мас-медіа та способи зменшення цього впливу. Законодавчі ініціативи, спрямовані на заборону власності олігархів на медіа, розглядаються як спосіб покращення незалежності мас-медіа.

Українські вчені також досліджують міжнародний досвід у галузі медіа та політичних трансформацій, порівнюючи його з українськими реаліями [2, с. 4]. Це допомагає розуміти, які практики та рішення можуть бути корисними для України.

Стан наукової розробки проблеми свідчить про активний інтерес до впливу мас-медіа на політичні трансформації, а також про важливість цього питання в контексті розвитку українського суспільства й демократичних процесів. Дослідники продовжують сприяти розумінню цієї проблеми та розробці рекомендацій для подальшого розвитку медіа-сфери в Україні.

Загалом роль мас-медіа визначається їхньою здатністю впливати на процеси прийняття рішень, але на практиці вони не завжди прагнуть відображати загальні інтереси суспільства й надавати об'єктивну та надійну інформацію. Це породжує необхідність втручання держави і громадськості для впливу на медіа та висловлювання власних позицій стосовно політичних питань через них. Ця потреба підкреслює актуальність дослідження сучасних тенденцій і майбутніх перспектив розвитку медіа-політики в контексті демократичного суспільства, сприяючи тим самим підвищенню унікальності підходів до цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує політичний досвід, цензура в засобах масової інформації є важливою політичною проблемою, навіть у демократичних країнах. З одного боку, в конституціях демократичних держав цензура забороняється як інструмент контролю над інформацією та як засіб політичного тиску, який може використовуватися для придушення політичних опонентів. Однак, з іншого боку, існують ситуації, коли необхідність забезпечення національної безпеки потребує обмеження деяких дебатів в громадському дискурсі, фільтрації інформаційних повідомлень та підвищення відповідальності ЗМІ.

Засоби масової інформації не лише передають інформацію, але й впливають на масову свідомість і формують її. Саме тому інститути влади прагнуть контролювати медійний простір.

Слід відзначити, що в Україні існує деяке роздвоєння в розумінні ролі ЗМІ в політичному процесі. З одного боку, є журналістські спільноти, які цінують високі моральні стандарти у сфері масової інформації. З іншого боку, існують представники медіа, чиї основні інтереси полягають в максимізації прибутку від медійних компаній.

Управління відносинами між владою та медіа-системою завжди залежить від конкретного політичного режиму, який визначає принципи цих відносин: чи то вони базуються на прихованих, напівприхованих, чи відкритих стратегіях інформаційної діяльності. Використання сучасних комунікаційних технологій у політичному житті суспільства дає змогу значно посилити вплив органів влади та спеціалізованих політико-аналітичних структур на різні аспекти політичного розвитку. Це покращує взаємне інформування в системі «влада – суспільство» і в кінцевому підсумку сприяє підвищенню ефективності їх взаємодії, роблячи ці підходи особливо унікальними [1, с. 75].

Українські мас-медіа пережили значні трансформації протягом останнього десятиліття, які суттєво вплинули на політичні процеси й суспільство загалом. Нижче розглянемо основний матеріал щодо цих змін:

Важливим кроком було прийняття законодавчих ініціатив для зменшення впливу олігархів на мас-медіа. Ці кроки передбачали обмеження власності олігархів у медіа-компаніях і підвищення прозорості в медіа-сфері [9, с. 8]. Це допомогло створити більшу незалежність для медіа та покращити ситуацію щодо контролю над інформаційним простором.

Важливу роль у забезпеченні об'єктивної інформації та формуванні громадської думки мали громадські та інтернет-медіа. Платформи, такі як Hromadske TV, стали ключовими гравцями в наданні незалежного погляду на події та сприяли широкому розповсюдженню об'єктивної інформації.

У контексті гібридної війни та російської пропаганди українські мас-медіа стикалися з серйозними викликами. Інформаційна війна вимагає від медіа розпізнавання та протидії дезінформації та фейковим новинам.

Прикладом важливої ролі мас-медіа в інформаційній боротьбі та розкритті пропаганди є ситуація в Україні в період російської агресії. Російська пропаганда використовувала мас-медіа для поширення дезінформації та маніпуляцій, спрямованих на вплив на громадську думку та створення сприятливого ставлення до російської агресії [2].

У відповідь на це українські незалежні медіа та журналісти відіграли важливу роль у розкритті пропаганди. Вони проводили розслідування, факт-чеки й аналізи дезінформації, що допомагало розкрити брехню, яка широко поширювалася російськими медіа. Мас-медіа стали важливими інструментами в інформаційній боротьбі й розкритті пропаганди [4].

Усі ці зміни створили складну динаміку для мас-медіа в Україні. З одного боку, було досягнуто значний прогрес у напрямі більшої незалежності й об'єктивності медіа. З іншого боку, виклики, пов'язані з інформаційною війною та пропагандою, стали серйозним завданням для медіа. У цьому контексті роль мас-медіа в розпізнаванні та протидії дезінформації стала критично важливою для підтримання інформаційної безпеки та громадянської свободи в Україні.

Помітною особливістю українського медійного пейзажу є різноманітність голосів і поглядів. З розвитком громадських, інтернет-медіа та незалежних видань українське суспільство отримало доступ до різноманітних точок зору й аналізу політичних подій. Це сприяло активному діалогу та різнобічному обговоренню ключових питань.

Збільшений інтерес до впливу мас-медіа також підкреслює важливість медійної грамотності й освіти для громадян. Дослідження та програми навчання спрямовані на розвиток навичок аналізу інформації, виявлення дезінформації та розуміння ролі медіа в політичних процесах.

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами з метою підтримки розвитку медіа-сфери й захисту журналістських свобод. Міжнародний досвід і підтримка грають важливу роль у покращенні стану українських мас-медіа.

Завдяки мас-медіа громадяни активніше беруть участь у політичних процесах. Споживачі новин та інформації стають активними учасниками дискусій, висловлюють свої погляди й вимагають більшої відповідальності влади та медіа.

Посилення медійної свободи також потребує більшої уваги до журналістської етики та професійних стандартів [12, с. 172]. В Україні та за її межами обговорюються питання про важливість об'єктивності, добросовісності й етичних норм у журналістиці.

Технологічний розвиток має значний вплив на мас-медіа. Сучасні інформаційні технології дають змогу збирати та поширювати новини швидше й ефективніше. Сучасні інформаційні технології охоплюють соціальні мережі, мобільні додатки новин, додатки для живих відеотрансляцій, штучний інтелект та мережі 5G. Усі перераховані технології дають змогу працівникам медіа-сфери та всім громадянам України швидше й ефективніше інформувати громадськість стосовно важливих подій і сприяти розвитку вільної преси [4].

Саме технологічний розвиток вимагає адаптації медіа до нових реалій і збільшує конкуренцію в цій галузі.

Зростання громадянського активізму та громадських організацій, спрямованих на моніторинг медіа, забезпечення свободи слова та прав журналістів, грає важливу роль у підтримці медіа й формуванні демократичного суспільства.

Однією з ключових складових роботи мас-медіа є збереження довіри суспільства. Насамперед вільні та незалежні медіа є надзвичайно важливим інструментом для висловлення думок і поглядів. Крім того, потрібно наголосити, що гарантування свободи вираження в мас-медіа є прямим шляхом до формування відкритого та прозорого уряду, що є невід'ємним аспектом демократизації держави.

Дослідження в цьому контексті вивчають, наскільки медіа дотримуються професійних етичних стандартів, як вони реагують на помилки і як це впливає на довіру громадськості, адже питання мас-медіа та збереження довіри суспільства залишається актуальним для дуже багатьох країн, котрі стискаються зі змінами в політичному ландшафті.

Проблема медійної свободи і цензури є актуальною в контексті політичних трансформацій. Дослідники вивчають обмеження свободи слова, а також можливості для журналістів висловлювати свої погляди незалежно від політичного тиску й обмежень [17, с. 1].

Важливо вивчити, як мас-медіа взаємодіють із громадянським суспільством та активістськими рухами. Ця взаємодія може зміцнювати громадянську активність і сприяти розвитку демократії.

Роль соціальних мереж у поширенні інформації та формуванні громадської думки стала суттєвою [5, с. 67]. Розглянути детальніше роль соціальних мереж можна на прикладі розповсюдження інформації та впливу на суспільну думку під час російського нападу на Україну.

Саме соціальні мережі надали можливість швидко та безперервно поширювати інформацію та новини. В умовах військового чи іншого надзвичайного стану це важливо для того, щоб інформувати громадян стосовно стану подій навколо. До того ж наявність таких каналів дає змогу користувачам отримувати інформацію з різних джерел (традиційні медіа, свідчення очевидці, особисті дописи тощо). Отже, кожен з нас має можливість отримати різноманітну перспективу на події. Також хотілося б зазначити, що така різноманітність впливає на розвиток свободи слова в країні та відіграє позитивну роль у подальшому формуванні демократичного суспільства.

У контексті війни чи військового стану соціальні мережі відкривають канали для комунікації з міжнародною спільнотою, що в майбутньому дасть змогу забезпечити підтримку від інших країн.

Одним із важливих аспектів досліджень є питання відкритого доступу до інформації та транспарентності у владі. Мас-медіа виступають як посередники між владою та громадськістю, забезпечуючи доступ до важливої інформації.

Дослідники вивчають ступінь медійного плюралізму та гласності в Україні. Це передбачає аналіз різноманітності джерел інформації, доступ до різних точок зору, а також визначення, наскільки влада та бізнес впливають на медіа [15, с. 79].

Питання концентрації власності у медіа-сфері та можливої монополізації досліджуються в контексті політичних трансформацій. Дослідження спрямовані на виявлення можливих ризиків і шляхів запобігання монополізації.

Дослідники аналізують, як мас-медіа впливають на прийняття політичних рішень і формування політичних агенд. Вони вивчають процеси формування громадської думки та вплив медіа на політичний процес.

В Україні були запроваджені реформи в медіасфері з метою покращення незалежності й об'єктивності, які передбачають:

- 1) лібералізацію ринку медіа;
- 2) створення незалежних регуляторів;
- 3) заборону медіа-концентрації;
- 4) законодавчі реформи;
- 5) підтримку незалежних журналістів [3, с. 301].

Дані реформи спрямовані на зміцнення незалежності мас-медіа, а також забезпечення об'єктивного й інформованого суспільства.

Мас-медіа грають важливу роль у формуванні публічної політики та впливі на рішення влади через поширення інформації, висвітлення різних точок зору, а також створення публічного обговорення. Засоби масової інформації не тільки надають доступ громадськості до важливих політичних подій, а й допомагають сформуванню думки в суспільстві щодо конкретних питань різного напрямку.

Хотілося б також зазначити, що в деяких випадках мас-медіа можуть впливати на політичні рішення шляхом публікації новин та аналізу. Таким чином громадяни мають змогу змусити владу реагувати на громадські настрої чи змінити власне рішення в бік народу. Тобто із цього можна зробити висновок, що мас-медіа відіграють доволі ключову роль між владою та громадськістю, а також у демократичному процесі.

Ці аспекти демонструють, що вивчення впливу мас-медіа на політичні трансформації є складною та багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу та багатофакторного аналізу [8, с. 256]. Мас-медіа в Україні лишаються важливим інструментом у формуванні політичного ландшафту та громадянського суспільства.

Висновки. На сьогодні всі учасники інформаційного політичного простору України переживають великий вплив ринкових умов і піддаються ринковій цензурі, яка відрізняється від колишньої державної цензури в радянські часи. Інформація проходить через призму вимог ринку, комерційної вигідності та негайної віддачі інвестицій, а сам український медіаринок залежить від реклами й потреби керівників великих світових корпорацій. З іншого боку, ЗМІ виробляють інформацію відповідно до політичних уподобань своїх власників. Українські ЗМІ передусім є політичним інструментом.

Така ситуація підкреслює потребу пильно вивчати сучасні тенденції та виклики, що стоять розв'язку медіаполітики в Україні, з метою підвищення рівня унікальності підходів до цього питання.

Роль мас-медіа в політичних трансформаціях сучасної України велика й актуальна. Вони допомагають у формуванні громадської думки, висвітленні корупції та забезпеченні громадян доступом до інформації. Проте існують виклики, такі як інформаційна війна та фейкові новини, які потребують уваги та дієвих заходів для збереження незалежності й об'єктивності мас-медіа в Україні [14, с. 127]. Дослідження стану мас-медіа в Україні є ключовим для розуміння їхньої ролі в сучасних політичних трансформаціях і розвитку демократії. Враховуючи ці виклики та можливості, українські мас-медіа можуть продовжити грати важливу роль у підтримці демократичних процесів та громадянського суспільства в майбутньому.

У додаткових висновках хочу підкреслити кілька ключових аспектів:

– Роль мас-медіа в сучасній Україні надзвичайно важлива, оскільки вони відіграють роль «четвертої влади» і мають великий вплив на формування політичної агенди та громадської думки.

– Громадські й інтернет-медіа стають важливими джерелами об'єктивної інформації та аналізу, що сприяє більшій різноманітності голосів і дає змогу громадянам бути більш інформованими.

– Умови інформаційної війни та поширення фейкових новин ставлять під загрозу об'єктивність і надійність інформації [11, с. 187]. Боротьба із цими явищами потребує спільних зусиль медіа, влади та громадян.

– Розвиток медійної грамотності серед громадян важливий для того, щоб вони могли аналізувати інформацію, відділяти фейки від правдивих новин і розуміти вплив медіа на їхнє життя.

– Збереження незалежності мас-медіа та гласності важливі для створення умов для вільної дискусії, демократичних політичних рішень і забезпечення прав громадян на інформацію.

– Загалом дослідження стану мас-медіа в Україні свідчать про їхню велику важливість у контексті політичних трансформацій і демократичного розвитку країни. Ця тема залишається актуальною і потребує постійної уваги та досліджень, оскільки мас-медіа визначають обличчя сучасного суспільства та політики.

– Важливим аспектом є збереження медійного плюралізму, який дає змогу громадянам мати доступ до різних джерел інформації [16].

– Громадські та незалежні медіа відіграють ключову роль у забезпеченні різноманітності голосів та об'єктивного висвітлення подій.

– У контексті зростання кількості інформації та викликів інформаційної війни медійна грамотність громадян стає надзвичайно важливою. Освіта в цій сфері допомагає громадянам розрізняти правдиву інформацію від фейків і маніпуляцій.

– Підтримка громадської довіри до мас-медіа та їхньої ролі важлива для збереження їхньої легітимності та впливу. Сприйняття мас-медіа як надійного джерела інформації сприяє їхній ролі в політичних трансформаціях.

– Медійна свобода та громадянське суспільство взаємодіють і підтримують одне одного. Громадські організації та активісти грають важливу роль у захисті медійних свобод і наданні голосу громадянам.

Враховуючи вищезазначені аспекти, потрібно зазначити, що майбутнє мас-медіа в Україні має перспективу. Забезпечення їхньої незалежності, гласності, об'єктивності та відкритості є ключовим завданням для підтримки демократичних трансформацій і розвитку суспільства [11, с. 154].

Мас-медіа в Україні грають визначальну роль у політичних трансформаціях суспільства, забезпечуючи інформування, формування громадської думки та підтримку демократичних процесів. Збереження їхньої незалежності й об'єктивності, а також розвиток медійної грамотності та громадянського суспільства є ключовими для подальшого успіху в цій сфері.

Література:

1. Alberti A., De Serio L. Social media and politics: the case of Ukraine *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*. 2020. № 3 (1). P. 65–86.
2. Behabid M. Communications strategies and media influence in the Russia-Ukraine conflict *Policy Brief*. 2022. № 25 (22). P. 2–7.
3. Dreshpack V. Transformation of subjects of public communication in innovative information space of modern Ukraine *International journal of information systems and change movements*. 2020. № 11 (4). P. 292–309.

4. Dvorovyi M., Cherevko A., Benequista N. Summit for democracy: Trends in news media's future, forged in Ukraine. URL: <https://www.justsecurity.org/85791/summit-for-democracy-trends-in-news-medias-future-forged-in-ukraine/> (дата звернення: 26.11.2023).
5. Kutsyk A., Golovei V. Social networks as a factor in the development of civil society in Ukraine *European Journal of Transformation Studies*. 2020. № 8 (1). P. 66–72.
6. Волянський В. В. Взаємодія органів державної влади та ЗМІ у демократичному суспільстві. *Політико-правові проблеми сучасного державного управління : збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції 2012* / кол. авт. ; за заг. ред. О. А. Золотарьової. Одеса : Лерадрук, 2012. С. 128–138.
7. Волянський В. В. Медіаполітика у демократичному суспільстві: сучасні тенденції та перспективи розвитку : стаття. Одеса, 2012. 21 с.
8. Волянський В. В. Проблеми політичного менеджменту у сфері ЗМІ. *II Збірка наукових праць. Книга перша – Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 01 МАУП*. 2011. С. 252–259.
9. Ковалевський В. Сучасний стан і тенденції розвитку медіасфери України : стаття. Київ, 2009. 11 с.
10. Костира І. Медіатизація політики та політизація ЗМІ як тенденції політичного процесу в Україні : стаття. Київ, 2013. 10 с.
11. Онуфрив С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Онуфрив Соломія Тарасівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2005. 193 с.
12. Пронченко О. С. Взаємодія ЗМІ і влади в контексті реалізації права громадян на інформацію: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Пронченко Олександр Сергійович ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ, 2008. 188 с.
13. Хлівнюк Т. Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України : автореферат. Одеса, 2008. 18 с.
14. Хлівнюк Т. Місце і роль засобів масової інформації в політичному конфлікті сучасної України. *Перспективи*. 2005. № 4 (32). С. 134–137.
15. Хлівнюк Т. Стан, особливості та перспективи перехідних демократизаційних процесів у пострадянських країнах. *Перспективи*. 2004. № 4 (28). С. 78–81.
16. Шчепаньчик Д. Політизація засобів масової інформації, тобто журналісти на двох ставках. URL: <http://elekcii.org/nie-tedy-droga/polityzacjamediom.html> (дата звернення: 27.11.2023).
17. Яковлев Д. В. Медіатизація політики в умовах становлення демократичного режиму. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/91-SevNTU/91-20.pdf (дата звернення: 26.11.2023).

References:

1. Alberti, A., & De Serio, L. (2020). Social media and politics: the case of Ukraine. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*. № 3 (1). P. 65–86.
2. Behabid, M. (2022). Communications strategies and media influence in the Russia-Ukraine conflict. *Policy Brief*. № 25 (22). P. 2–7.
3. Dreshpack, V. (2020). Transformation of subjects of public communication in innovative information space of modern Ukraine. *International journal of information systems and change movements*. № 11 (4). P. 292–309.
4. Dvorovyi, M., Cherevko, A., & Benequista, N. (2023). Summit for democracy: Trends in news media's future, forged in Ukraine. Retrieved from: <https://www.justsecurity.org/85791/summit-for-democracy-trends-in-news-medias-future-forged-in-ukraine/>.
5. Kutsyk, A., & Golovei, V. (2020). Social networks as a factor in the development of civil society in Ukraine. *European Journal of Transformation Studies*. № 8 (1). P. 66–72.
6. Volianskyi, V.V. (2012). Vzayemodiya orhaniv derzhavnoyi vlady ta ZMI u demokratychnomu suspilstvi [Interaction of state authorities and mass media in a democratic society]. *Polityko-pravovi problemy suchasnoho derzhavnoho upravlinnya: Zbirnyk naukovykh prats za materialamy nauково-praktychnoyi konferentsiyi*. Odessa: Leradruk. P. 128–138 [in Ukrainian].

7. Volianskyi, V.V. (2012). Mediapolityka u demokratychnomu suspil'stvi: suchasni tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku [Media politics in a democratic society: modern trends and development prospects]. P. 21 [in Ukrainian].
8. Volianskyi, V.V. (2021). Problemy politychnoho menedzhmentu u sferi ZMI [Problems of political management in the field of mass media]. II Zbirka naukovykh prats: Knyha persha – Problemy suchasnoho upravlinnya: ekonomichni, ekolohichni, polityko-pravovi, istorychni, mental'ni aspekty: Materialy VII Vseukrayinskoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi 01 MAU. P. 252–259 [in Ukrainian].
9. Kovalevskyi, V. (2009). Suchasnyy stan i tendentsiyi rozvytku mediasfery Ukrayiny [The current state and development trends of the media sphere of Ukraine]. P. 11 [in Ukrainian].
10. Kostyrya, I. (2013). Mediatyzatsiya polityky ta polityzatsiya ZMI yak tendentsiyi politychnoho protsesu v Ukrayini [Mediatization of politics and media politicization as trends in the political process in Ukraine]. P. 10 [in Ukrainian].
11. Onufriy, S.T. (2005). Politychnyy dyskurs ZMI Ukrayiny u svitovomu informatsiynomu prostori [Political discourse of mass media of Ukraine in the global information space]. Dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.08 / Onufriy Solomiya Tarasivna; Lvivskyy natsionalnyy un-t im. Ivana Franka. L., P. 193 [in Ukrainian].
12. Pronchenko, O.S. (2008). Vzayemodiya ZMI i vlady v konteksti realizatsiyi prava hromadyan na informatsiyu [The interaction of mass media and authorities in the context of the implementation of citizens' right to information]. Dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Pronchenko Oleksandr Serhiyovych; NAN Ukrayiny, In-polit. i etnonats. doslidzh. im. I.F. Kurasa. P. 188 [in Ukrainian].
13. Khlivnyuk, T. (2008). Vplyv zasobiv masovoyi informatsiyi na politychnyy prostir suchasnoyi Ukrayiny [The influence of mass media on the political space of modern Ukraine]: Avtoreferat. Odesa. P. 18 [in Ukrainian].
14. Khlivnyuk, T. (2005). Mistse i rol zasobiv masovoyi informatsiyi v politychnomu konflikti suchasnoyi Ukrayiny [The place and role of mass media in the political conflict of modern Ukraine]. *Perspektyvy*. № 4 (32). P. 134–137 [in Ukrainian].
15. Khlivnyuk, T. (2004). Stan, osoblyvosti ta perspektyvy perekhidnykh demokratyzatsiynykh protsesiv u postradyanskykh krayinakh [The state, features and prospects of transitional democratization processes in post-Soviet countries]. *Perspektyvy*. № 4 (28). P. 78–81 [in Ukrainian].
16. Shchepanchyk, D. (n.d.). Polityzatsiya zasobiv masovoyi informatsiyi, tobtu zhurnalisty na dvokh stavkakh [Politicization of mass media, i.e. journalists at two stakes]. Retrieved from: <http://elekci.org/nietedy-droga/polityzacjamediaow.html> (accessed 27.11.2023) [in Ukrainian].
17. Yakovlev, D.V. (n.d.). Mediatyzatsiya polityky v umovakh stanovlennya demokratychnoho rezhymu [Mediatization of politics in the conditions of the formation of a democratic regime]. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/91-SevNTU/91-20.pdf [in Ukrainian].

Svitlana Matviiienkiv, Sebastian Kyrnychnyy. Mass media of Ukraine in the context of political transformations of society

The article examines the role of mass media in Ukraine in the context of political transformations of society. The influence of the mass media on the country's political landscape during the period of changes taking place in Ukrainian society is studied. The article examines important aspects of the interaction between the mass media and political processes, paying attention to the role of the mass media in the formation of civic consciousness, the attitude of society to political events and the influence on the formation of a civic position. The dynamics of changes in the mass media space of Ukraine during the transition to new political realities are analyzed, paying attention to the transformations in the work of mass media and their role in modern political dialogue.

Key words: mass media, political processes, public opinion, information war, media literacy.

УДК 327.070

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-6>

Тетяна Шлемкевич

ORCID: 0000-0003-1785-0338

ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Налагодження якісних комунікацій є запорукою успіху будь-якої кампанії. У сучасних умовах політична комунікація обов'язково підкріплюється медіаресурсами та ресурсами соціальних мереж, що дає змогу говорити про масштабування цього процесу. У статті розглянуто специфіку ведення політичних комунікацій під час передвиборчих кампаній на прикладі останніх виборів в Україні. Проаналізовано тенденції зміни платформ для просування політичних меседжів з огляду на зростаючий вплив соціальних мереж. Охарактеризовано онлайн-комунікації як елемент впливу на суспільну свідомість в умовах сьогодення.

Ключові слова: комунікація, політична комунікація, інформаційний простір.

Вступ. В умовах масифікації комунікацій, завдяки популяризації Інтернету та соціальних мереж політична комунікація також трансформується. Цифровізація, медіаконвергенція та процеси діджиталізації вивели процеси політичних комунікацій на новий інформаційний рівень.

На цьому етапі соціальні мережі виступають однією з форм комунікації, витісняючи класичні медіа та здійснюючи більш жорсткий вплив на формування суспільної свідомості завдяки доступу до великої кількості маніпулятивних засобів. Практика політичних комунікацій тісно пов'язана з мас-медіа, а зростаючий вплив онлайн-платформ, як джерела сприйняття та поширення інформації, зумовлює перехід в площину онлайн інформаційного простору.

Процеси комунікації та еволюцію їхніх форм упродовж багатьох років досліджували провідні світові науковці. Структуру комунікації та закладені нею функції змістовно розкривають відповідні моделі. Зокрема, модель Г. Лассвелла, яка розкриває такі функції комунікації, як аналіз навколишнього середовища, з'ясування співвідношення компонентів суспільства, передача соціального досвіду у вигляді своєрідної культурної трансмісії. Елементами лінійної моделі К. Шеннона та У. Уївера визначено: джерело інформації, передавач, сигнал, канал, приймач, ціль повідомлення та джерело перешкод. Провідним принципом моделі комунікативної дії Ю. Габермаса стала політична деліберация – ухвалення політичних рішень на основі взаємодії між державною владою і громадянським суспільством через процедури обговорення між рівними політичними акторами й розгляду поданих ними політичних альтернатив. Функціональним пріоритетом «моделі воротаря» К. Левіна визначено ціннісну функцію та функцію контролю. Модель двоступеневого потоку інформації Е. Катца та П. Лазарсфельда обґрунтовує впливову комунікативну роль лідерів думок. З огляду на фрейм-аналітичну модель комунікації Е. Гоффмана сутність комунікації розглянуто як залученість до контексту. Соціологічна модель Дж. та М. Райлі виділяє в соціальній системі поняття «первинна група», приналежність до якої має найбільший вплив на «вибір» реципієнта. Модель публічності (або модель привернення уваги) Ф. Елліотта ґрунтується на переконанні, що комунікація – це передусім концентрація уваги реципієнта на повідомленнях засобів масової комунікації, тобто вплив забезпечується встановленням і підтриманням уваги комунікатів не так до повідомлення, як до самого засобу комунікації. Моделі комунікації, об'єднані семіотичним підходом (Р. Барт, У. Еко, Ф. де Соссюр, Р. Якобсон), спираються на використання візуальних або іконічних знаків, тож

спочатку аудиторія читає зображення, а вже потім доповнює картину світосприйняття читанням текстів [8].

Дослідженням розвитку комунікацій в різний період займалися: Д. Белл, П. Брегер, Н. Вінер, Ч. Кулі, Г. Лассуел, К. Леві-Строс, Т. Лукман, Дж. Г. Мід, Ю. Хабермас, Дж. Б. Уотсон та інші. Феномен політичної комунікації досліджували Е. Бенрайз, Д. Берло, Р. Катц, Ж.-М. Котре, Б. Кретон, П. Лазарфельд, В. Ліпман, Л. Пай. Процеси трансформації політичних комунікацій в інформаційному просторі досліджують українські науковці: Г. Агафова, Ю. Данько, І. Проноза, Ю. Кокарча, Н. Ротар, В. Різун, Г. Почепцов та ін.

Виклад основного матеріалу. Комунікація як невід’ємний елемент суспільного буття притаманна всім сферам. Політична комунікація в силу своєї специфіки має масовий характер. На сьогодні основними каналами масових комунікацій для суспільства виступають медіа та соціальні мережі.

Під політичною комунікацією розуміють процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність та надає їй нового значення, формує громадську думку й політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів [5, с. 162].

У більш ширшому контексті її визначає Р.-Ж. Шварценберг – як процес передавання політичної інформації, що циркулює від однієї частини політичної системи до іншої, між політичною та суспільною системами, а також між політичними структурами, суспільними групами й індивідами [13, с. 42].

Політичне спілкування є частиною соціального спілкування. У недемократичній державі домінує одностороння політична комунікація. Інформація передається лише одним шляхом – від влади до суспільства. Суспільство має лише офіційні, досить обмежені канали передачі інформації від влади, тому уряд може бути здивований соціальною реакцією і реагувати на них хаотично. Існує державна інформаційна монополія: більшість засобів масової інформації перебувають у державній власності та піддаються цензурі. Одностороння політична комунікація розуміється як синонім пропаганди [6, с. 76].

Наближення українського законодавства до моделей європейських країн та наслідки євроінтеграційних процесів вилилися для України у прийняття оновленого Виборчого кодексу, який структурно складається з чотирьох книг: загальна частина, вибори Президента, вибори народних депутатів і місцеві вибори.

Серед позитивних аспектів Виборчого кодексу варто відзначити залучення професійних українських експертів з виборчого права, ефективну комунікацію парламентарів із громадським середовищем; запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими регіональними списками та надання виборцю можливості голосувати за конкретного кандидата; голосування у 27 виборчих регіонах (які переважно співпадають з областями), закріплення гендерної квоти (принаймні двоє з п’яти кандидатів у виборчому списку партії мають бути жінками), можливість зміни місця голосування для виборців із тимчасово окупованих територій тощо [8, с. 109].

Поряд із цим незмінним залишився виборчий бар’єр для політичних партій – 5%. Водночас політичні партії отримали право визначати послідовність кандидатів, які стають депутатами в кожному регіональному багатомандатному окрузі, що, зі свого боку, актуалізує посилення процесів партійного будівництва на засадах внутрішньопартійної демократії. Рівень розвиненості останньої визначається високим ступенем повноважень і самостійності партійних осередків різних рівнів, зокрема, у процесі відбору кандидатів, наявністю каналів систематичного інформування рядових членів про справи партії, налагодженим зворотним зв’язком між керівництвом партії та її членами, у тому числі щодо проведення періодичних партійних зборів та обговорень тощо. Отже, демократизація процесу формування виборчого списку в політичних партіях вимагатиме відповідного рівня відкритості політичної культури та здатності партійних лідерів до зменшення контролю [8, с. 110].

Запровадження оновленої системи проведення виборів зумовило і активніше використання політичної реклами, лобювання інтересів політичних груп через медіа та використання соціальних мереж як платформ для ведення політичної кампанії. Комунікація в медіа є одним з основних аспектів виборчої культури, оскільки має істотний вплив на шанси кандидата чи партії виграти вибори. Яскравим прикладом виграшної тактики поєднання підтримки в медіа та соціальних мережах є остання президентська гонка в Україні.

Виборчий процес у сучасній Україні демонструє застосування достатньо широкої системи інформаційно-комунікаційного інструментарію, який містить як традиційні засоби, так і новітні різновиди медіакомунікацій. Останні дві електоральні кампанії, президентська та парламентська, 2019 року засвідчили, що, з одного боку, традиційні ЗМІ в сучасній Україні продовжують зберігати значний вплив на електоральний вибір громадянина, з іншого – втрачають рівень довіри населення порівняно з новими медіа.

Однією з ключових інструментальних характеристик електоральної комунікації є переміщення дискусій із сайтів ЗМІ до соціальних мереж, зокрема на сторінки «Фейсбук» цих самих ЗМІ або на сторінки найпопулярніших авторів, лідерів думок, відомих політичних експертів, видатних політичних діячів, представників державної влади. Наголосимо, що протягом останніх 7–10 років віртуальні мережеві технології змінили масштаб застосування з локального на глобальний і набули ознак первинності за способами та частотою використання, що значним чином підтвердив перебіг виборчих кампаній 2019 р. [2].

Проте політична комунікація не обмежується періодом виборів. Навики взаємодії з аудиторією, способи вирішення конфліктів і поширення інформації не менш важливі поза активною фазою виборів. Сьогодні політичне спілкування є одним з елементів формування політики загалом, а двостороння комунікація виступає запорукою демократії.

Одним із найбільших проблемних аспектів політичної комунікації на сучасному етапі залишається вплив дезінформації на суспільно-політичні процеси. Набуваючи глобального характеру, дезінформаційні технології значним чином коригують електоральний вибір, імітують характеристики країни на міжнародній арені.

На сучасному етапі лівова частка комунікаційних процесів перемістилась саме в інтернет-площину, а точніше – соціальні мережі, такі як Facebook, Telegram, Viber, X (колишня Twitter) і TikTok. Як свідчать дані соціологічного дослідження, проведеного Громадською мережею «Опора», майже для 80% українців джерелом інформації є соціальні мережі [3].

Результати дослідження ілюструють зростаючий вплив альтернативних джерел інформації, а отже, і зміну платформ комунікації з аудиторією. Наслідком такої тенденції є зростаюча кількість створених акаунтів представників влади та політичних сил у соціальних мережах. За даними моніторингу, проведеного у 2021 році Громадською мережею «Опора», з 1 січня по 14 грудня 2021 року політичні сили, політики й інші сторінки опублікували у Facebook та Instagram майже 123 тисячі рекламних дописів політичного змісту. Їхня загальна вартість сягнула майже 2,2 млн дол. (близько 60 млн грн). Показово, що найбільшу частку цих витрат (49,1%) становлять витрати «інших» сторінок (тобто онлайн-видань, громадських рухів або ж таких, що підтримують певні політичні сили чи політиків, але не є їхніми офіційними представництвами) [4].

У 2023 році найпопулярнішою платформою для просування політичних меседжів стала мережа Facebook – за даними громадського руху «ЧЕСНО», понад чотири мільйони гривень на рекламу у Facebook витратили у 2023 році політики й афілійовані з ними організації [7].

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки зазначає, що наразі в соціальних мережах Facebook та Instagram фіксується зростання кількості платної пропагандистської реклами на тему політики [9].

Інформаційний онлайн-простір, крім того, переповнений різноманітними маніпуляціями, проблемою залишається використання технологій тролінгу (провокаційних повідомлень

із метою викликати флейм, конфлікти між учасниками, беззмістовну розмову, образи та ін.), активна діяльність ботів у соціальних мережах. Подібна поведінка часто виступає і елементом політичного протистояння.

До того ж зараз соціальні медіа також мають великий рейтинг довіри у користувачів, а отже, можуть слугувати якісним каналом як внутрішньої, так і зовнішньої комунікації. Інститутом вивчення журналістики Reuters протягом квітня 2022 року проведено дослідження у п'яти країнах – Великій Британії, США, Німеччині, Польщі та Бразилії щодо споживання новин про війну в Україні. Результати дослідження продемонстрували, що соціальні медіа (у тому числі інформаційно-аналітичні онлайн-сайти, другорядні сайти) є одним із пріоритетних джерел інформації окрім телебачення. Це вказує на важливість комунікацію та інформування в інтернет-просторі [10].

Висновки. Тенденції перенесення значної частки комунікаційних процесів в онлайн-простір зумовило зміни у звичних стратегіях політичної комунікації. Для охоплення більшої кількості аудиторії та якісної взаємодії з нею політична комунікація, незалежно чи в період активної виборчої кампанії, чи ні, розгортається в цифровому просторі, на онлайн-платформах та в соціальних мережах з однаковою інтенсивністю. Запит аудиторії на інформацію та необхідність взаємодії зумовлює більш відкрите спілкування на всіх рівнях. До прикладу, з початком повномасштабного вторгнення, крім марафону «Єдині новини», для висвітлення подій використовують і альтернативні канали, такі як Telegram, Instagram, Facebook. Президент України Володимир Зеленський щодня викладає звернення на таких платформах. За його медіадіяльністю слідкують 16,7 млн фоловерів, а в Telegram понад 860 тис. і майже 3 млн у Facebook. Отже, крім традиційних медіа, котрі завжди були учасником політичних комунікацій, до цього процесу все активніше залучаються онлайн-платформи та соціальні мережі. В умовах військового конфлікту та гострої необхідності якісної комунікації така тенденція здається цілком логічною. Єдиною проблемою залишається нерегульованість контенту, поширюваного в соціальних мережах, а отже, і високий рівень імовірності потрапити під маніпулятивний вплив і стати жертвою дезінформації.

Література:

1. Безлугова В. Політична комунікація в соціальних медіа під час російсько-української війни. Трансформація українського суспільства в цифрову еру : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 24 бер. 2023. Одеса, 2023. С. 119–122.
2. Запровадження комунікації органів державної влади: виклики та завдання. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. (2016). Київ : НІСД. 192.
3. «Опора»: Основним джерелом інформації майже 80% українців є соціальні мережі. (2023). Детектор медіа. Офіційний вебсайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-opora-osnovnym-dzherelom-informatsii-mayzhe-80-ukraintsi-iv-ie-sotsialni-merezhi/> (дата звернення: 27.10.2023).
4. Партії в соціальних мережах. Два мільйони доларів за увагу потенційного виборця. (2022). Опора. Офіційний вебсайт. URL: https://www.oporaua.org/polit_ad/partiyi-v-sotsialnikh-merezhakh-dva-milioni-dolariv-za-uvagu-potentsiynogo-vibortsia-23831 (дата звернення: 27.10.2023).
5. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Генеза. 1997. 395 с.
6. Проноза І. Роль політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі. Політикус. 2021. Вип. 3. С. 75–80.
7. Хто з політиків найбільше рекламується у Facebook? (2023). LB.ua. Офіційний вебсайт. URL: https://lb.ua/news/2023/10/05/578007_ho_z_politikiv_naybilshe.html (дата звернення: 27.10.2023).
8. Шлемкевич Т. В. Інформаційно-комунікаційний вимір сучасної політичної системи України : дис. канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2020, 240 с.
9. Як брешуть росіяни і що з ними робити. (2023) Ukrinform TV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NBfDoyzabuk> (дата звернення: 26.10.2023).

10. Як аудиторія сприймає висвітлення у медіа новин про війну в Україні? – Нове дослідження Інституту вивчення журналістики Reuters (2022). Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <http://surl.li/nfily> (дата звернення: 26.10.2023).

11. Marchuk, V. Ukraine's European integration in the political dimension of Central and Eastern Europe. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied. 92 p. 2021.

12. Marchuk, V., Dudkevych, V. European Integration of Ukraine: Political and Security Practices. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 144 p. 2022.

13. Schwartzberg R.-J. Sociology Politique. P., 1988. p. 42.

References:

1. Bezluhova, V. (2023). Politychna komunikatsiia v sotsialnykh media pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny [Political communication in social media during the Russian-Ukrainian war]. *Transformatsiia ukrainskoho suspilstva v tsyfrovu eru: materialy II Vseukrainskoi nukovo-praktychnoi konferentsii*, Odesa, pp. 119–122 [in Ukrainian].

2. Barovska, A.V. – Compiler (2016). Zaprovadzhenia komunikatsii orhaniv derzhavnoi vlady: vyklyky ta zavdannia [Introduction of communication of state authorities: challenges and tasks]. *Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: NISD. 192. [in Ukrainian].

3. Chorna, O. (2023). Opora: Osnovnym dzherelom informatsii maizhe 80% ukraintsiv ye sotsialni merezhi [Opora: Social networks are the main source of information for almost 80% of Ukrainians]. *Detektor media*. Retrieved from: <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-opora-osnovnym-dzherelom-informatsii-maizhe-80-ukraintsiv-ie-sotsialni-merezhi/> [in Ukrainian].

4. Romaniuk, A., Snopok, O. (2022). Partii v sotsialnykh merezhakh. Dva miliony dolariv za uvahu potentsiinoho vybortsia [Parties in social networks. Two million dollars for the attention of a potential voter]. *Opora*. Retrieved from: https://www.oporaua.org/polit_ad/partiyi-v-sotsialnikh-merezhakh-dva-milioni-dolariv-za-uvagu-potentsiinogo-vybortsia-23831 [in Ukrainian].

5. Shemshuchenko, Yu.S. (1997). Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk: Navch. posibnyk dlia studentiv vyshch. navch. zakladiv [Political science encyclopedic dictionary: Study guide for students of higher educational institutions]. Kyiv: Heneza. 395 p. [in Ukrainian].

6. Pronoza, I. (2021). Rol politychnykh komunikatsii u suchasnomu informatsiinomu prostori [The role of political communications in the modern information space]. *Politykus*. Vyp. 3. P. 75–80 [in Ukrainian].

7. Maksymova, V. (2023). Khto z politykiv naibilshe reklamuietsia u Facebook? [Which politician is most advertised on Facebook?]. *LB.ua*. Retrieved from: https://lb.ua/news/2023/10/05/578007_ho_z_politikiv_naybilshe.html [in Ukrainian].

8. Shlemkevych, T.V. (2020). Informatsiino-komunikatsiinyi vymir suchasnoi politychnoi systemy Ukrainy [Information and communication dimension of the modern political system of Ukraine]. *Dys.kand. polit.nauk: 23.00.02*. Lviv, 240 p. [in Ukrainian].

9. Ukrinform TV (2023). Yak breshut rosiiany i shcho z nymy robyty [How Russians lie and what to do with them]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=NBfDoyzabuk> [in Ukrainian].

10. National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting (2022). Yak audytoriiia spryimaie vysvitlennia u media novyn pro viinu v Ukraini? – Nove doslidzhennia Instytutu vyvchennia zhurnalistyky Reuters [How does the audience perceive media coverage of the war in Ukraine? – A new study by the Reuters Institute for the Study of Journalism]. Retrieved from: <http://surl.li/nfily> [in Ukrainian].

11. Marchuk, V. (2021). Ukraine's European integration in the political dimension of Central and Eastern Europe. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied. 92 p.

12. Marchuk, V., & Dudkevych, V. (2022). European Integration of Ukraine: Political and Security Practices. Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 144 p.

13. Schwartzberg R.-J. (1988). Sociology Politique. P., p. 42.

Tetiana Shlemkevych. Political communications in the Ukrainian information space

Establishing high-quality communications is the key to the success of any political campaign. In modern conditions, political communication is necessarily supported by media resources and social network resources, which allows us to talk about the scaling up of this process. The article examines the specifics of conducting political communication during election campaigns using the example of the last elections in Ukraine. The trends of changing platforms for the promotion of political messages are analyzed in view of the growing influence of social networks. The specificity of online communication as an element of influence on public consciousness in today's conditions is characterized.

Key words: *communication, political communication, information space.*

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ПОЛІТИЧНИХ УЧЕНЬ

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-7>

Юрій-Андрій Никорович
ORCID: 0009-0009-8284-3514

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ» В ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття досліджує проблему тлумачення поняття «інститут політичної експертизи» в зарубіжній політологічній літературі. Проведено огляд різних підходів до визначення інституту політичної експертизи, звертається увага на розмаїття поглядів і тлумачень цього поняття. Розглядаються підходи американських, канадських, британських, польських і німецьких науковців щодо тлумачення інститутів політичної експертизи. Автором наукової статті зроблено спробу узагальнити поняття «інститут політичної експертизи».

Намагаючись дати визначення терміну «інститут політичної експертизи», ми стикаємося з труднощами, пов'язаними з перекладом терміна з англійської на українську мову. Адже, незважаючи на спроби перекладу, не вдалося зберегти його первісне значення й історію появи такого типу дослідницьких груп. Оригінальна назва *Think tank* народилася під час Другої світової війни, коли американські експерти та військові стратеги працювали над концепцією операцій для армії США в укриттях або спеціальних приміщеннях. Після Другої світової війни аналітичні центри перейшли від безпекових операцій до соціально-економічної політики. Вищезгаданий термін, пов'язаний з армією США, приховує справжню природу цього типу установ, оскільки перші організації були створені ще до Другої світової війни, деякі з них датуються 19-м століттям і не були американськими, але лише в післявоєнний період інститути політичної експертизи набули свого значення й остаточної форми.

Ключові слова: *think tank*, інститут політичної експертизи, аналітичний центр, фабрика думок.

Вступ. Визначення поняття «інституту політичної експертизи» не є простим завданням. Це пов'язано не лише з множинністю запропонованих визначень або з тим, хто їх пропонує, але й з мовним питанням. В Україні було зроблено багато спроб знайти вітчизняний еквівалент поняття *think tank*. Подібні проблеми існували і в інших країнах – Чехії, Росії, Словаччині. Але все більше науковців повертаються до використання саме цього терміна – «аналітичний центр». Однак головною проблемою у визначенні аналітичних центрів як специфічних організацій залишається обмеженість прийняття будь-якого визначення.

Ця проблема пов'язана ще й з тим, що сам феномен аналітичних центрів є динамічним і постійно розвивається, а класичні та найпопулярніші визначення аналітичних центрів не відповідають сучасним викликам, що стоять перед цим питанням. Навіть представники переважаючої англосаксонської політологічної школи, яка визнана «класичною» в дослідженнях аналітичних центрів, зазначають, що хоча вони і дають у своїх працях визначення таким організаціям, але це є лише дороговказом, який допомагає зрозуміти сутність аналітичних центрів.

Мета та завдання статті. Мета статті – дослідити теоретичні підходи до визначення терміна «інститут політичної експертизи», а також розглянути підходи зарубіжних науковців і спробувати узагальнити це поняття.

Методи дослідження. Реалізація дослідницької мети може використовувати різні методи та підходи для збору й аналізу інформації, зокрема, до основних належать:

- аналіз літератури – огляд академічних статей, книг, монографій, звітів;
- компаративний (порівняльний) метод було використано для порівняння тлумачення поняття «інститут політичної експертизи» різних науковців;
- історичний метод дав змогу отримати уявлення про характер становлення й еволюцію аналітичних центрів.

Аналіз останніх досліджень. Загальні уявлення про інститути політичної експертизи, їх типологію, функції, форми участі в політичному процесі, місце в політичній системі дають праці зарубіжних учених, серед яких слід виділити праці Дж. МакГана, П. Діксона, Т. Корнелла, Е. Джонсона, К. Уівера, Е. Річа, Д. Абельсона, Р. Хааса, Д. Харта Ш. Бедера, С. Леді, М. Рабла, Е. Ліндквеста, М. Тюнерта, Т. Сузукі, В. Жентара.

Серед вітчизняних науковців дослідженням інститутів політичної експертизи займалися такі науковці, як Н. Ржевська, О. Федорчук, Г. Бушуєв, С. Герасимчук, А. Годлюк, Ю. Кальниш, В. Горбатенко, А. Коваленко, В. Рубан, С. Внучко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Універсалізоване визначення інститутів політичної експертизи не має єдиної форми й існує в різних варіантах, базуючись переважно на дослідженнях учених із США та Канади, серед яких помітне місце посідають праці Дж. МакГана, Е. Річа, Д. Стоун, К. Уівера, К. Вейса, Д. Денхема, М. Греннета.

У зарубіжній літературі для опису досліджуваних інституцій використовується термін *think tank*. В українській мові відсутній точний еквівалент англійському терміну *think tank*. Однак існують різні спроби перекладу цього терміна: «аналітичні центри», «мозкові центри», «резервуари думок», «фабрики думок» та інші. Іноді їх називають «інститутами політичної експертизи», «експертно-аналітичними центрами», «центрами політичних досліджень», «спеціалізованими політичними комітетами» тощо.

Це пояснюється і тим, що не існує типового аналітичного центру. Вони відрізняються за розміром, бюджетом, спеціалізацією, результатами досліджень, ідеологічною орієнтацією та інституційною незалежністю, що ускладнює визначення відмінностей та подібностей між ними. Томас Медвець вважає визначення аналітичних центрів «туманним об'єктом» [5].

Крім того, дослідники здебільшого розглядають аналітичні центри під різним кутом зору, виходячи з часу, коли вони концептуалізували ці інституції.

У Програмі розвитку ООН під терміном *think tanks* розуміються «організації, які на регулярній основі займаються дослідженнями з будь-якого питання, пов'язаного з державною політикою. Вони є мостом між знаннями та владою в сучасних демократіях» [10].

Таке визначення відображає сенс того, що аналітичні центри є посередниками між знаннями і владою, між наукою і державою. Аналітичні центри часто виступають мостом між академічними та політичними колами, а також між державою і громадянським суспільством, слугуючи в інтересах суспільства як незалежний голос, що перекладає прикладні та фундаментальні дослідження на мову, зрозумілу, надійну та доступну для політиків і громадськості.

Це твердження підтримує і американський дослідник аналітичних центрів Джеймс МакГан, який опублікував велику кількість праць на тему діяльності інститутів політичної експертизи. У своїй праці «Аналітичні центри та політичні консультації в США: вчені, радники та адвокати» МакГан під терміном *think tank* розуміє «організацію, що займається дослідженнями й аналізом державної політики, яка проводить орієнтовані на політику дослідження, аналіз і надає консультації з внутрішніх і міжнародних питань, тим самим допомагаючи політикам та громадськості приймати поінформовані рішення щодо державної політики» [4, с. 7].

Подібно до Джеймса Макгана, Бертеллі та Венгер визначають аналітичні центри як незалежні дослідницькі організації, які часто поєднують дослідження та адвокацію і через свою організацію мають «зобов'язання підтримувати просування досліджень та ідей» [2, с. 225].

Колін Талбот під аналітичним центром розуміє «організацію, яка проводить дослідження з питань політики, а потім робить свої рекомендації доступними для політиків, лідерів громадської думки та громадян» [9, с. 481].

Більш раннє визначення розроблене науковцями Хоуллетт і Рамеш, які визначають аналітичні центри як «незалежні організації, що займаються міждисциплінарними дослідженнями з метою впливу на державну політику» [12, с. 6].

Більш «динамічне» визначення розроблене Ендрю Річем – «незалежні, безкорисливі організації, які не зацікавлені в отриманні прибутку і які виробляють і головним чином покладаються на експертизу та ідеї, щоб отримати підтримку і впливати на процес вироблення політики» [6].

Еверт Ліндквест, професор із Університету Торонто, розглядає аналітичні центри як важливий складник сучасного суспільства. Він визначає їх «як критичну масу експертизи, міждисциплінарного мислення, спрямовану на розробку конкретних технологій розв'язання суспільних проблем та орієнтацію на майбутнє».

У більш вузькому сенсі Дональд Абельсон визначає аналітичні центри як «незалежні, неприбуткові, звільнені від сплати податків організації, що займаються дослідженням державної політики» [1, с. 10].

У зазначених дефініціях є чіткий акцент на вплив на політику – це означає, що аналітичні центри мають невід'ємною метою проведення досліджень, спрямованих на формування політики.

Англо-американські визначення інститутів політичної експертизи переважають у зарубіжній науковій літературі. Такі визначення відображають соціально-політичний контекст, у якому аналітичні центри були вперше створені. Тобто йдеться про розвинені ліберальні демократії, які надавали «простір для роздумів» для незалежних політичних досліджень [7, с. 3].

Серед європейських досліджень інститутів політичної експертизи заслуговує на увагу праця бельгійського науковця Стівена Бушера «Європа та її аналітичні центри: обіцянка буде виконана», у якій він визначив 9 критеріїв аналітичного центру:

- 1) стійке функціонування організації;
- 2) спеціалізація на розробці стратегічних рішень для сфери публічної політики;
- 3) наявність постійного штату висококваліфікованих дослідників;
- 4) поєднання у своїй роботі трьох ключових компонентів: створення оригінальних ідей, проведення аналізу та розробка рекомендацій;
- 5) розробка рекомендацій для подальшої передачі владним структурам;
- 6) відсутність відповідальності за дії уряду;
- 7) їхній пріоритет – зберігати незалежність у дослідженнях і уникати впливу сторонніх інтересів;
- 8) обмеження ролі викладання та просвіти – основна мета їхньої діяльності полягає не в навчанні або видачі дипломів;
- 9) робота в інтересах громадськості, а не в особистих комерційних інтересах.

Чітке застосування цих критеріїв дає змогу провести чітку роздільну лінію між фабриками думок та іншими організаціями подібного типу, які передусім академічні за своєю спрямованістю, як, наприклад, Парижський міжнародний дослідницький центр (CERI) [3].

Попри застосування визначених Бушером жорстких критеріїв, варто визнати, що певний ступінь суб'єктивізму залишається завжди, незалежно від точки зору, з якої розглядається ситуація. Підтвердженням цього суб'єктивізму, який може виявитися в окремих випадках,

є ситуації, коли організація в реальному житті відповідає (або практично відповідає) дев'яти визначеним критеріям, але при цьому має іншу організаційну структуру або статус.

Важливо розуміти, що використані Бушером критерії не можуть надати повного й однозначного зображення аналітичних центрів. Вони лише сприяють умовній класифікації та диференціації, спрямованій на краще розуміння ролі аналітичних центрів у контексті системи державного управління.

Професор Люблінського університету Войцех Жентара у своїй праці «Think tanks на прикладі США та Польщі» пропонує таке визначення: «Аналітичні центри є незалежними та некомерційними установами, які, опираючись на свою експертну компетентність, спрямовують зусилля на вплив на прийняття рішень у публічній сфері» [11].

Німецький дослідник Мартін Тюнерт у своїй роботі «Мозкові центри в Німеччині – політичні радники?» запропонував таке визначення аналітичним центрам – це «приватні або державно фінансовані науково-дослідні інститути, які науково обґрунтовано вирішують питання, пов'язані з політикою, і в ідеалі надають результати та рекомендації щодо прийняття політичних рішень» [8].

Слід зауважити, що дослідженням інститутів політичної експертизи присвячено не так багато книг і наукових статей, як іншим типам неурядових організацій, наприклад групам інтересів, обширна література про які розвивалася та продовжує це робити протягом останніх півстоліття і серед дослідників раціонального вибору, і серед дослідників поведінки в політологічній і соціологічній сферах. Аналітичні центри рідко отримують навіть згадку в цих роботах.

Американський науковець Ендрю Річ у своїй праці «Аналітичні центри, державна політика та політика експертів» пояснює це тим, що до 1960-х років інститути політичної експертизи були малопомітними учасниками процесу вироблення політики. Співробітники аналітичних центрів розробляли важливі дослідження й ідеї, які часто використовували уряди країн, але ці ж співробітники рідко обговорювали їх публічно як між собою, так і з іншими впливовими учасниками політичного процесу.

Дослідження аналітичних центрів здебільшого мали на меті не потрапити в заголовки газет, а влитися в політичний лексикон із плином часу. Такий стан справ сприяв тому, що вони не привертали до себе достатньої уваги з боку науковців [6, с. 7].

Висновки. На сьогодні в науці ще не існує єдиного консенсусу щодо трактування терміна «інститут політичної експертизи». Це обумовлено насамперед різноманіттям функціонального апарату, структури та методів діяльності цих організацій, а також предметів дослідження, що залежить від країни, де кожен конкретний аналітичний центр функціонує.

На основі аналізу дефініцій зарубіжних науковців ми можемо стверджувати, що інститути політичної експертизи – це політично орієнтовані аналітичні та дослідницько-аналітичні неурядові організації або структури, які здебільшого мають статус неприбуткових і незалежних від уряду (хоча і можуть бути афілійованими з політичними партіями або університетами) і прагнуть впливати на політиків і політичні рішення. Вони є не тимчасовими групами, а постійними організаціями, створеними для встановлення зв'язків між академічними колами та політиками. Вони діють в інтересах суспільства як незалежні консультативні органи, маючи на меті зміцнення зв'язку між громадськістю та державою.

Література:

1. Abelson D.E. (2006) Capitol. 31. Idea: ThinkTanks and US Foreign Policy / D.E. Abelson. Montreal & Kingston : McGill-Queen's University Press.
2. Bertelli, Anthony M., Wenger, Jeffrey B. (2009). British Journal of Political Science; Cambridge Vol. 39, Iss. 2, p. 225–242. DOI: 10.1017/S0007123408000410.

3. Boucher S. (2004). Europe and its think tanks: a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union // Studies and Research. № 35.
4. McGann, James G. (2020). 2019 Global Go to Think Tank Index Report. TTCSP Global Go to Think Tank. Index Reports. P. 265.
5. Medvetz T. (2012). Think Tanks in America. Chicago : University of Chicago Press, 2012, 324 p.
6. Rich A. (2006). Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise. Cambridge, UNITED KINGDOM : Cambridge University Press. URL: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/wooster/detail.action?docID=259887>.
7. Stone D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. Public Administration, 85 (2), 259–278.
8. Thunert M. (2003). Think Tanks in Deutschland – Berater der Politik? Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung [Electronic resource] / M. Thunert // Bundeszentrale für politische Bildung. Mode of access: <http://www.bpb.de/apuz/27231/think-tanks-in-deutschland-berater-der-politik?p=all>.
9. Teitz M.B. Analysis for public policy at the state and regional levels the role of think tanks. International Regional Science Review, 2009, 32 (4), 480–494.
10. UNDP – United Nations Development Program. 2003. Thinking the Unthinkable, Bratislava, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
11. Zeitara W. Think Tanks na przykładzie USA i Polski / W. Zeitara. Lublin : UMCS Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010. 146 p.
12. Zelenka, Shana E. Think About It: The Role of Think Tanks in Public Debate and Policy-Making. Senior Independent Study Theses. 2019. Paper 8379.

References:

1. Abelson, D.E. (2006). Capitol. 31. Idea: ThinkTanks and US Foreign Policy / D.E. Abelson. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
2. Bertelli, Anthony, M; Wenger, & Jeffrey, B. (2009). British Journal of Political Science; Cambridge Vol. 39. Iss. 2, p. 225–242. DOI: 10.1017/S0007123408000410.
3. Boucher, S. (2004). Europe and its think tanks: a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union // Studies and Research. № 35.
4. McGann, & James G. (2020). 2019 Global Go to Think Tank Index Report. TTCSP Global Go to Think Tank. Index Reports. P. 265.
5. Medvetz, T. (2012). Think Tanks in America. Chicago: University of Chicago Press, 324 p.
6. Rich, A. (2006). Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise. Cambridge, UNITED KINGDOM: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/wooster/detail.action?docID=259887>.
7. Stone, D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. Public Administration, 85 (2), 259–278.
8. Thunert, M. (2003). Think Tanks in Deutschland – Berater der Politik? Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung [Electronic resource] / M. Thunert. Bundeszentrale für politische Bildung. Retrieved from: <http://www.bpb.de/apuz/27231/think-tanks-in-deutschland-berater-der-politik?p=all>.
9. Teitz, M.B. (2009). Analysis for public policy at the state and regional levels the role of think tanks. International Regional Science Review, 32 (4), 480–494.
10. UNDP – United Nations Development Program. 2003 Thinking the Unthinkable, Bratislava, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
11. Zeitara, W. (2010). Think Tanks na przykładzie USA i Polski / W. Zeitara. Lublin: UMCS Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 146 p.
12. Zelenka, Shana, E. (2019). Think About It: The Role of Think Tanks in Public Debate and Policy-Making. Senior Independent Study Theses. Paper 8379.

Yurii-Andrii Nykorovych. Problems of defining the concept of “Institution of Political Expertise” in foreign scientific literature

This article examines the problem of interpreting the concept of “Institute of Political Expertise” in foreign political science literature. The author reviews various approaches to the definition of the institution of political expertise, paying attention to the diversity of views and interpretations of this concept. The approaches of American, Canadian, British, Polish and German scholars to the interpretation of political expertise institutions are considered. The author of this research article makes an attempt to generalize the concept of “institution of political expertise”.

When trying to define the term “institution of political expertise”, we face difficulties related to the translation of the term from English into Ukrainian. After all, despite attempts at translation, it has not been possible to preserve the original meaning and history associated with the emergence of this type of research group. The original name “think tank” was born during the Second World War, when American experts and military strategists worked on the concept of operations for the US Army in shelters or special premises. After the Second World War, think tanks moved from security operations to socio-economic policy. The aforementioned term associated with the US Army conceals the true nature of this type of institution, as the first organizations were established before the Second World War, some of them date back to the 19th century and were not American, but only in the post-war period did the institutes of political expertise gain their significance and final form.

Key words: *think tank, institute of political expertise, analytical center, thought factory.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Головчук Юрій – аспірант кафедри політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дукач Наталія – аспірант кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Івасюк Іван – аспірант кафедри політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Кирничний Себастьян – магістрант Факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Кобець Юлія – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Матвієнків Світлана – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Никорович Юрій-Андрій – аспірант кафедри політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Шлемкевич Тетяна – кандидат політичних наук, асистент кафедри журналістики, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

НОТАТКИ

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 16, 2024

Головний редактор *Василь МАРЧУК*
Літературний редактор *Руслана БОДНАР*
Комп'ютерна верстка *Вікторія ГАЙДАБРУС*
Коректор *Надія ГРИЦІВ*

Підписано до друку 01.03.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,28. Зам. № 0324/199

Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.